

République du Sénégal

Ministère de l'Education nationale

A cang

Safe mbind

Seereer

Édition 2019
Réimpression 2020

Avis de droit d’auteur : ©2016-2021 projet Sénégal Lecture Pour Tous pour l’Agence des États-Unis pour le développement international (USAID), contrat USAID n° AID-OAA-I-14-00055/AID-685-TO-16-00003, géré par Chemonics International. Tous droits réservés. Cette aide provient du peuple américain et est financée conjointement par l'USAID et le gouvernement du Sénégal.

Ce travail est disponible sous la licence Creative Commons Attribution 4.0 IGO licence (CC BY 4.0 IGO) <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/igo>. Sous cette licence, il est accordé le droit de copier, de distribuer, de diffuser et d’adapter ce travail y compris à des fins commerciales selon les conditions énoncées de la licence CC BY.

AVANT-PROPOS

Le présent *Livret de maison*, destiné principalement à l'élève du Cours Élémentaire 1ère année (CE1), est conçu dans le cadre du programme Lecture Pour Tous du Ministère de l'Éducation nationale (MEN) du Sénégal avec l'accompagnement de l'Agence des États-Unis pour le Développement International (USAID). Il trouve sa justification dans les résultats intermédiaires du Programme d'Amélioration de la Qualité, de l'Équité et de la Transparence (PAQUET), attendus en matière d'amélioration des performances scolaires dans les disciplines fondamentales telles que la lecture.

Élaboré en langue nationale et dans une perspective d'un soutien pédagogique, ce *Livret de maison* accompagne la mise en œuvre des enseignements/apprentissages en lecture initiale.

De par la déclinaison, la formulation et la structuration de ses contenus, le *Livret de maison* constitue un outil pédagogique qui permet, après les apprentissages en classe, d'accompagner l'élève pour un travail de remédiation et de renforcement à domicile.

Dans le *Livret de maison*, on retrouve :

- des exercices pour renforcer le vocabulaire ;
- des leçons pour renforcer la lecture fluide et la compréhension avec des textes développés sur la base des thèmes du CEB ;
- des activités de production d'écrits.

En résumé, le *Livret de maison* constitue un outil d'accompagnement et de soutien scolaire durant tout le processus d'apprentissage de la lecture au CE1 avec un ancrage communautaire.

Taap Cangel

Maad waagee a niir !.....	6
Mbokatoor refu doole.....	9
O qol faap-tewes.....	12
A maaj a maak ale.....	15
Moof ekol, fad me warna.....	18
Kirand mbelu ne mi.....	21
Futbal ndiiglaan.....	24
Sañcaba a kaɓa.....	27
Ekol fa nqoolu.....	30
Dogtoor fa maak.....	33
Xar refu mikorob ?	36
Ñek no ngel naa.....	39
A cimb taxar.....	42
Fat i niiw ke fop a mbogna	45
Nqaariitir.....	48
Portole ne.....	51
Bes mbofit cer.....	54
Siidand ekol.....	57
Ke warna o elew na ekol.....	60
Laxadoodoo boo xool.....	63
Sañ-sañ no xaa rimeena no saax.....	66
Jam.....	69
Topatoox yaal a yiif a peleer.....	72
Yegnit ke	75
Nampaaxeerkeenternetafegoortee.....	78

Cangel 1

Maad waagee a niir

Na saate fee Ndumbelaan, Jogoy refu maaga o maad o maak. Kom leng, kelfa ke a nqet. A lay ee oxuu genna o Ndumbelaan, waraa waag a niir. Oxuu waageerna a niir o sutel saate fee. Jogoy jab'ee oleng a hal na niir ale.

A mbanuu a niir a jegna, oxuu refna a wara niir o saar no cofu. Xaye, Moon waru niir. Kam mbokatoor ne, Jogoy a cooxin o portaabulum. A layin ta niir mesaas ne bindeena teen. Moon a diid yaam mosee bug a cang a niir. Waagee niir a waasnook. Ta sutin saate fee Ndumbelaan. Moon a sed bot, a lay ee xam rabdinoox. O yeng, ta ret maa Ndol. A bisin karoot fa salaas. Ndol a asin ee : jaf lakas, fat o lay a Jogoy ta eet o niir.

A anda ee o maad oxe mosee jang . Na mbaan faa, o maad a baat o xooyit. Moon a hulook fool fambe, a moof. Maad a letin o telefonum a Njamala. Moon a dalfo foolit maa ta moof'ina, a lay ee fat Maad a eet o niir. Fop a yoon teen. Naaga, Jogoy a sendaa, a nuur. Paabaan ke a mbidin, a layin ta niir. Waagee o niir. Da mbudnin, a sutin o Ndumbelaan.

Maaga a reefu, we ngenna Ndumbelaan a sos ekol a niir. Meene paabaan ke fop a njangtaa a niir.

A cang a ɓodaxu

1. Um jang a felem qarbeen-fik fa ɓetak ake moyɗa ngaraa.

ekol	teen	bind	keene	dogtoor
penalti	yooneerna	apaax	oxuu	nuu
ɓek	nqel	jaɓ	yoonit	laamtaa
Ami	ɗeetaa	ndigil	sutoox	ñek
njong	refaa	leel	nandu	mbir

2. Um jang o saar ole amaaɓ a caɗ a fak, ta xool / ta ɓodax.

3. Um halangaa, bugaam o joytel boo jangatinin.

A tekit tekit xa felem

Um jang a felem ake fa a tekit den.

- **ɓaabaan** : ten refu muumeen a koɓ.
- **da mbudnin** : ten refu da ndodtin.

Ɓek ɗelem le no ñuxur o leng

Um yipafoox o ñuxur ole na kaye'es soo fadandin fo ɗelem laa jofna.

Aqatax :

1. Jogoy waagee niir _____ .
2. _____ ke kaa njangaa a niir.
3. Mbokatoor no _____ ke xaye jegkaa.
4. Njogoy jaɓee _____.

-
- da mbudnin
 - ɓaabaan
 - fañ

Cegu xoox / Cegee xoox

Um jang xa ñuxur axe too yipafoox axe njegna xoox na kaye'es..

1. Njogoy ne o xe ñaanaa, a ñuura.
2. Kaa lulaam um fañ, inoox retanin.
3. A cek nee ñuura, kaa janjaa.
4. O ndeñ o ciy'u, a simangee kaa faaxeerna, kaa fañaa.
5. Fañ refu o ñak o jañ nduleer.
6. O moon sañee a ñuur njogoy.

Nanel xa ñuxur

Um jang o saar ole soo doon laamit ke na kaye'es.

1. Xar kelfa ke Ndumbelaan a eetu simit na saate fee ?
a) tabax ekool fa ngas. b) Sut a Moon saate fee. c) Oxuu waageerna jang o sutel saate fee.
2. Xar Jogoy a letnu a Moon ndax ta niirin?
a) safe b) a kaye c) o telefon portaabul
3. Xar taxu Moon a diid ?
a) kaa ta sañar a Jogoy b) Kaa waagee a cang c) waagee jiriiñoor o telefon ole

Nanel o saar um lay ke ga'uuma no yiifes

Um jang o saar ole too doon laamit ke na kaye'es.

- Laamit 1 : An fa an ndefu no saar ole ?
Laamit 2 : Ndax Moon a waaga a cang ?
Laamit 3 : Xar Ndol a asu a Moon ?
Laamit 4 : Nam Jogoy a falaktu ?

Um yutangaa, um nut, deet no yiifes, soo lay ne oxaa waagna a cang a nandaa.

Bind o saar

Um bind na kaye'es o saar xa ñuxur xa nahaq xa cofu, fi'it a den ne warna. Xa ñuxur axeene, um jangtoox teen ke Jogoy a warna fi'ye andoona ee kaa dodtel yaam waagee a cang.

Cangel 2

Mbokatoor refu doole

‘Paabaan ke kaa nget ee kaa mbug o njang qeet calel. Nqodoxoñ a war o eet o jangin a den ne daaf a riwteel. Ta fokat daaf le, a lal a den ne ndut mosu a riwteel. Mborxolaac a war o jangin a den ne ta riwtaa a ndokum.

Ta riw apaax, boo o foog ee na isin a jalte. ‘Paabaan ke a mokid a tiw. A mbaagata o ndiw xa bundir fa xa piic ndof. ‘Paabaan lakas ke a njangin a den xa qos xa lakas.

Ñiig a reg a den o feem o jangir lesong boo weeckaand. Ndaa fat a soḡ i ngupatir o medel. Da njaaxid ee Ñiig kaa magin taa med. Da ndet a mbaafik o ndimle no qaariit den : Nqomb, Njaangoḥ, Goy, Nqas, Ngaay, Mborxolaac, Nqac, Njaang, ḡaabaan ke na koḡ ale a yoon fa den. A balaas a maak a doonel. Ñiig a gar, a ḡaay na palaat a leng ale. Ta moy o fudoox ale ḡaabaan ke a ḡaayna. Da nqooyit o ndimle. Qaariit den ke a ngariid, a ḡaay fa den. Neene, o ga’ Ñiig a yodoox took fa palaatum. Ta and ee a yena. ‘Paabaan lakas a mbuuq, a faay. Maaga fop a andtu ee mbokatoor na ataa doole.

A cang a ðodaxu

1. Um jang a felem qarbeen-fik fa ðetak ake moy'na ngaraa.

refna	apaax	ðasil	reefu	futbal
safe	mosee	fuux	ekol	ðeetaa
ðisin	jangi	ñek	moof	leene
mbudnin	saret	o oto	leel	garee
dogtoor	inoor	huloox	laß	mbaagee

2. Um jang o saar ole amaak a caf a fak, ta xool / ta ðodax.

3. Um halangaa, bugaam o joytel boo jangatinin.

A tekit tekit xa felem

Um jang a felem ake fa a tekit den.

- **mokid** : ten refu waag apaax.
- **o medel** : ten refu ke ta peese'aa.

'Bek ðelem le no ñuxur o leng

Um yipafoox o ñuxur ole na kaye'es soo fadandin fo ðelem laa jofna.

Aqatax :

1. Jangaam boo _____.

- mbokatoor
- mokid
- andid

2. _____ ole a hupa.

- o medel
- falaa
- fañ

Cegu xoox / Cegee xoox

Um jang xa ñuxur axe too yipafoox axe njegna xoox na kaye'es.

1. Mbokatoor refu wiin mayu.
2. O kiin fo muumeen mbodu.
3. Mbokatoor nuun neewandu doole nuun.
4. O joc ole Ñokolokoba a maya muumeen.
5. Mbokatoor ne na xa elew axe a jega o njiriiñ lool.
6. Muumeen ke a mbinda safe.

Nanel xa ñuxur

Um yipafoox xa ñuxur axe, say a felem ake boo da njof.

1. Porxolaac a jangna muumeen ke ne na riwteel.
2. Ñiig kaa bug o fog no qicir ne.
3. O wundir ole riweena a mosa.
4. Muumeen ke a ngaña yaam mbokatoor den.

Nanel o saar um lay ke ga'uuma no yiifes

Um jang o saar ole too doon laamit ke na kaye'es.

Laamit 1: Muumeen kum ndefu no saar ole ?

Laamit 2 : Xar Nqodoxoñ a jangnu muumeen ke ?

Laamit 3 : Xar Ñiig a jangnu muumeen ke ?

Laamit 4 : Kibil num Ñiig a geennu saa janginkaa den ?

Um yutangaa, um nut, deet no yiifes, soo lay ne Nqodoxon a jangnitna muumeen ke ne ndut a riwteel.

Bind o saar

Um bind na kaye'es o saar xa ñuxur xa nahaq xa cofu, fi'it a den ne warna. Xa ñuxur axeene, um lalit teen me Ñiig a warna reef baa jangin muumeen ke.

Cangel 3

O qol faap-tewes

Faap-tew Eleen refu o maag baab'es. Kaa jeg o qol kaaf O Njemaan. A ndeerum fa saate fee a fada kilomeet xarɓaxay. Yaa qooq ale a ropeena boondiik, a juga pes fik takwiidu. Faap-tewes a yen jir. Maad soom, o maasires retoogatu no qol olaa.

O qol kaaf ole koy kaa magin. Faap-tew kaa war o dimle'el mbaa daaf le xan a jabin, o qol ole a **boow**.

Nqes leng, faapes a xooy a 'in. Mi fo ndebes, fa xa ɓiy faap-tewes xa fak a reefu. Ta lay a 'in ee : ndetyo ndamtik a faap-o-tew nuun no qol olaa., I ndef no qol ole pes fik, nqooxaa. Faap-tewes a **tane** ondik-ondik.

No bes fa fikandeer faa, ta fag. Faap-tewes a gar no mbind naa, a laya 'in ee : « Xa ɓees, me ta refna wodataam, calel nuun a mosa. Nu mata paang o qol ole. Gidmaam a nuun apaax. Jugaam yaakaar no qol ole ». I ndoonin ee : « Faap-tew, o fog kaa mbar o ndamraa no fop. Inoo i sawara na qooq ale no qol ole. »

A cang a ɓodaxu

1. Um jang a felem qarbeen-fik fa ɓetak ake moy'na ngaraa.

futbal	waagee	niir	ɓaabaan	reefu
nqurel	cangin	Fatik	mbodu	woto
fudoox	xijaa	inoor	geewi	ndeefu
ndefaa	jangin	fi'kaa	ndimle	joor
soɓel	ɓisin	jimbteel	o dek	deetaa

2. Um jang o saar ole amaa a caɗ a fak, ta xool / ta ɓodax.

3. Um halangaa, bugaam o joytel boo jangatinin.

A tekit tekit xa felem

Um jang a felem ake fa a tekit den.

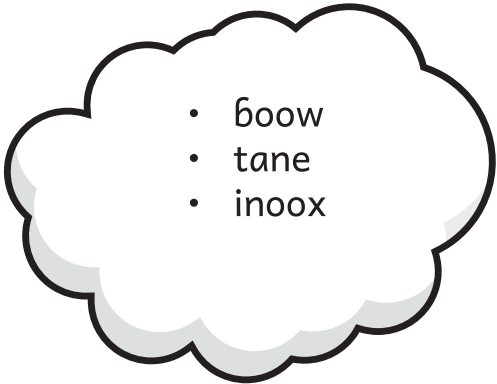
- **ɓoow** : ten refu waagee xooxel baa fag.
- **tane** : ten refu wodaa ondik-ondik, moy'an

'Bek delem le no ñuxur o leng

Um yipafoox o ñuxur ole na kaye'es soo fadandin fo delem laa jofna.

Aqatax :

1. O qol tokoores kaa _____ fagunfaak.
2. Ami a yerangaa teex ne xan a _____
3. Maad naangee nanaa, kaa ta _____.
4. Cungi boo _____ soo retaa no qol.

-
- ɓoow
 - tane
 - inoox

Cegu xoox / Cegee xoox

Um jang xa ñuxur axe too yipafoox axe njegna xoox na kaye'es.

1. A beka helaar le no saakum, a jof ekol.
2. Ñaan no we ndimaxama a malaxam.
3. O tiiriw oxe a fi'anaan helaar mosu.
4. A xooxa o qol ole fop fo helaarum.
5. Naangi fiyaa kaa maleeroonga, ten moy'u na wo'.
6. Waag a cang malaxam yaam kaa um bug o jeg o njiriiñ.

Nanel xa ñuxur

Um yipatoox pind ke na kaye'es, mefit pind ke fa a felem akaa xottuuma no saar ole.

calel	a qooq
gon saate	
daaf	
gon no kiin	
calir	

Nanel o saar um lay ke ga'uuma no yiifes

Um jang o saar ole too doon laamit ke na kaye'es.

Laamit 1 : An jiru no saar ole ?

Laamit 2 : Xar refu calelum ?

Laamit 3 : Ndax a juga o ßiy ?

Laamit 4 : Xar mboß ne mbiyu ye ta jirna ?

Um yutangaa, um nut, ðeet no yiifes, lay ke um ga'aa yaa mboß ne njalaa fo calir den.

Bind o saar

Um bind na kaye'es o saar a felem betaatadaq a cofu, fi' a den maa warna. Na felem akeene, um jangtoox teen ke Yaa Nafi a fi'kaa baa tane'na.

Cangel 4

Feet endepandaas

O hiid oluu refna, kaa jegaa feet endepandaas no saax'in le Senegaal, no ñaal 4 awril. A **maaj** a maak ale o xe jegtaa Kolobaan, kam o Ndakaaru. Rend, ye waxtu betuu-tadik a fadna, teen gornomaa fee, kelfa ke no soldaar we, ministar ke, dipite ke fo genar we, a mberu ngaraa. Alkaati ke a yetooxaa wiin we. Olang bugee guut xew fee. Na waxtu xarboxay, o yaal saax le a fadiid, a deekoore a kelfa fee no soldaar we. A maaj ale a rop. Mayu a suur, a maaj ale a fel lool. Fop a xen.

I yegee-yeg boo nan fangax maak. A maaj ale a geennel. Fuufuud we a njaaxid. No fiif ne no kelfa ke, fop a inoox. Garde-koor ke a mbid a Yaal Saax le. Xar xewu ? Da c'ok oxaa rokuna kaa nandna nen o daraapo saax le, a pulit kam wiin waa. A yaangaa a saga maa Peresidaa faa. Alkaati kaa a ngetooxin, te wuuqaa, a damin : «Peresidaa ! Peresidaa!»

Neene, Peresidaa a yod' o bayum ee : « mbaaseeno ta gar ». Ye ta fadiidna, Persidaa a fudoox, a simnin, a lay fo ten. O qoyaa a kontaan. Alkaati ke a yegnin ee oleng waree fi' keene. Da yoonin ta sutoox. O laaw wiin we a dal. A maaj ale a ropahin. Ta **xumb** lool. Da ndoon teen kaa daawna waxtu, tigaa tas, fop a nqaad.

A cang a ɓodaxu

1. Um jang a felem qarbeen-fik fa ɓetak ake moy'na ngaraa.

ɓaabaan	suptoox	ɓekaa	wegna	fañaam
lalong	Moy'aan	nqesaa	doonel	fi'kaa
fudoox	ndiig	ɓisin	o ndebes	mbind
refna	jimbteel	nqooxaa	pangool	qaariit
yaam	ɓekeel	yoon	pidel	deetaa

2. Um jang o saar ole amaa a caɗ a fak, ta xool / ta ɓodax.

3. Um halangaa, bugaam o joytel boo jangatinin.

A tekit tekit xa felem

Um jang a felem ake fa a tekit den.

- **maaj** : ten refu wiin waa mbi'na xa lox, a yaangaa nen soldaar.
- **xumb** : ten refu may wiin fo coow.

'Bek delem le no ñuxur o leng

Um yipafoox o ñuxur ole na kaye'es soo fadandin fo delem laa jofna.

Aqatax :

1. Nqes nuu refna, i _____ ekol soo ndok kalaas.
2. Luuma fee taxu saate fee a moy' o _____ xaye.
3. O maax ole na ekol fee kaa _____ yaam rekalsayon fee.
4. A _____ ale rend a miña too a fela.

-
- maaj
 - kaaf
 - xumb

Cegu xoox / Cegee xoox

Um jang xa ñuxur axe too yipafoox axe njegna xoox na kaye'es.

1. A yoonangaa fo ndebum rek, kaa yetooxan boo oleng xijilkiran.
2. Ye layuuma boo y'ut, ta layaam ee fat falay fee doy.
3. O xe wondooxa, a ñaanaa, a yetooxaa ndaxar ne.
4. Fat calel ke ngenoox, i ñootnook.

Nanel xa ñuxur

Um jang o saar ole, yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es, soo mefit a den fa felem a cofu.

1. Yaa qoyaa bafitna no lang olaa, alkaati faa kaa _____
2. Peresidaa fee kaa wiin a mbidin, a _____ ndax da yetooxin.
3. Ye a maaj ale fagna, tiye kaa _____ lool.
4. Xew faa _____ a jegitkaa.

Nanel o saar um lay ke ga'uuma no yiifes

Um jang o saar ole too doon laamit ke na kaye'es.

Laamit 1 : An fa an alkaati a yetooxaa?

Laamit 2 : Xar taxu fuudlaan we a njaxasoor ?

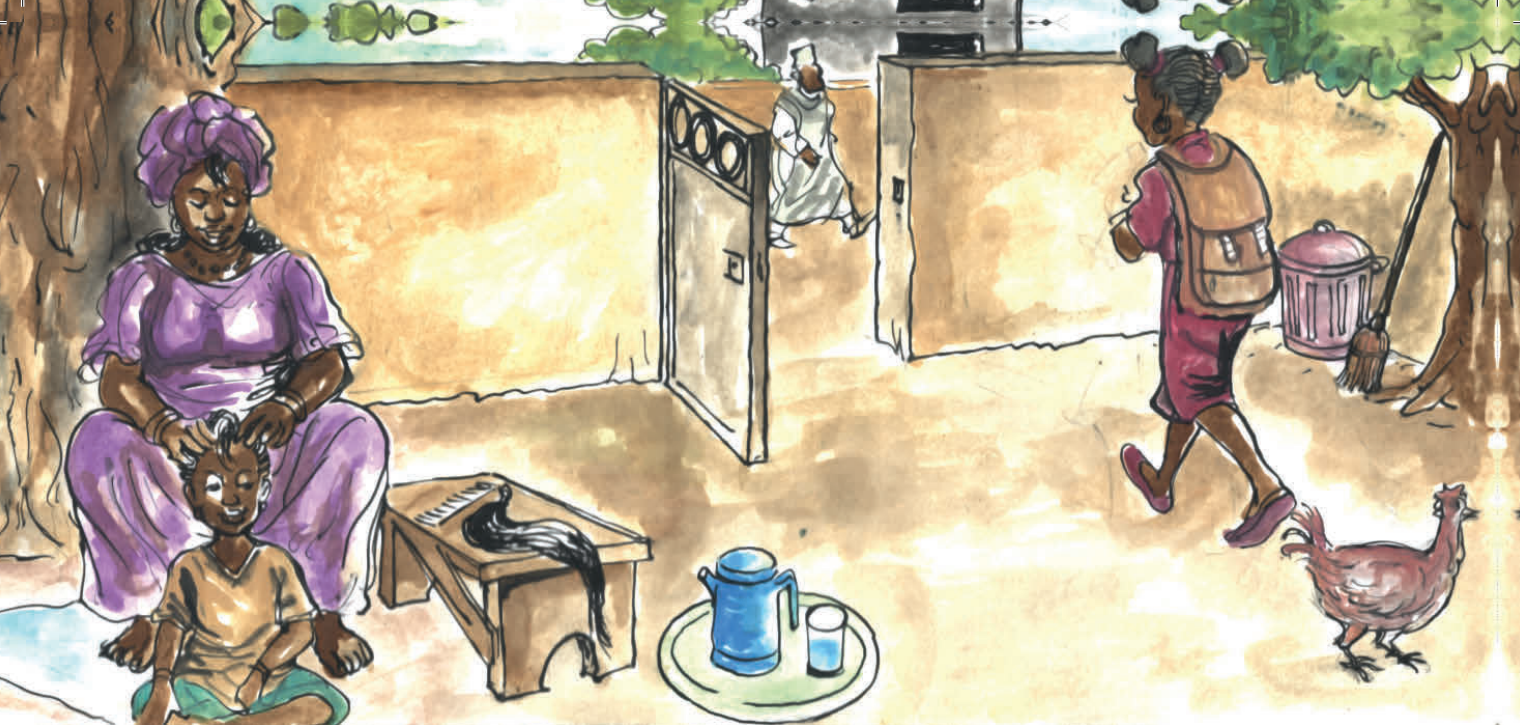
Laamit 3 : Mam o qoye baftu ?

Laamit 4 : Mban tige a tasu ?

Bind o saar

Um bind na kaye'es o saar a felem 6 a cofu, fi'it a den ne warna.

A felem akeene, um wetandoox teen xew faa yaal saax le mosna maad.

Cangel 5

Moof ekol, fad me warna

Aysatu a roka ekol fa xa caac' xa tew xa lakas xa mayu na saate den . Rend, o xe no kalaas petkandeer. Oxaa yi'na a refu. Kaa jangaa ekol apaax. A bug o **fadand** a cangum. Bugee o fi' nen yoonum lakas we mbaasna ekol, ndax da ndimle fasil den no calel mbind ne mbaa da ndolook.

No mbind naa, Aysatu kaa jof a ndeerum fo we ndimuuna, fo maagum, xa tebum fo ngentand ne. Keene fop taxu faap Aysatu a lay ee ekol refree ngir xa caac' xa tew axe. Kaa mbar o ndolook a njeg xa fiy xa mosu.

Keene taxu boo ta bugin o ci' a Sanu. Ye Aysatu a yeguuna, a lay we ndimuuna ee : « mosiim o fañ o nanan a nuun, ndaa xaye koy bugiim o waas a canges ngir o dolooxan a Sanu ».

Aysatu a lool, a ret maa tokoorum, a **yufginook**. Tokoor fee a gar a deetiid we ndimna Aysatu, a lay a den ee : « Aysatu a laya ndigil. Kaa neew na seq fasil. Mbaaseenoo ta jang. Too sax, o xe jalaa apaax ekol, a jegaa o ndam. Ba nu yaq a cang ale no fiy nuun ! ».

Aysatu fa tokoorum a ngeenoox a den boo da mbaas a tolax ale ndeerum fa Sanu. Tokoorum fee andoona ee kaa bug ta jeg o ndam, a bislooxin o Ndakaaru ndax ta waag o paangit maaga a cangum. Aysatu a daay lool, a waagata o fadand a cangum. Kaa bug o ret liise boo we ndimuuna a faay no ten.

A cang a ɓodaxu

1. Um jang a felem qarbeen-fik fa ɓetak ake moyɓa ngaraa.

fadiid	o ndebes	tuqel	Biram	diba
fomu	wodataam	refna	deekoore	daxanel
fangax	xarɓaxay	jimbteel	inoox	njeemaa
koor	inoorna	keɓel	nqooxaa	jofnoox
Moyaan	jegaam	hatu	jeemaa	ndende

2. Um jang o saar ole amaaɓ a caɓ a fak, ta xool / ta ɓodax.

3. Um halangaa, bugaam o joytel boo jangatinin.

A tekit tekit xa felem

Um jang a felem ake fa a tekit den.

- **fadand** : ten refu jang boo fad me moyɓa gof .
- **yufginook** : ten refu ret waafik oxaa dimle'oonga.

'Bek delem le no ñuxur o leng

Um yipafoox o ñuxur ole na kaye'es soo fadandin fo delem laa jofna.

Aqatax :

1. O andangee naa fiyoona, o ret _____ .
2. Kaam bug o _____ o saar ole um bindaa.
3. Sanu kaa _____ a xaariitum.
4. Faatu a dolookangaa ndiikii, waagkatee _____ a cangum.

-
- fadand
 - nomtoox
 - yufginook

Cegu xoox / Cegee xoox

Um jang xa ñuxur axe too yipafoox axe njegna xoox na kaye'es.

1. Oxuu gimna xooxum, a waaga faax.
2. O ñak tegin malee oleng.
3. Muu ta moofna a ciipnooxaa yaam o jeg tegin.
4. Kaa ta fexin too faale'iran.
5. O ñaku tegin, oleng waagee and kaa naa damkan.
6. Yaa ta ga'uuna ta guudaa, kaa ta niiwin lool !

Nanel xa ñuxur

Um jang xa ñuxur axe too lay ndax oluu refna teen ndigil a refu.

1. Aysatu a fadiida rend na kalaas no hiid o dadkandeer.
2. Aysatu oxaa jegna posteeff no calelum a refu.
3. Faapum kaa bug ta dolook.
4. Tokoorum citun ta dolook.
5. Aysatu kaa bug o waas a cang.
6. O Ndakaaru Aysatu a paangitkaa a cangum.

Nanel o saar um lay ke ga'uuma no yiifes

Um jang o saar ole too doon laamit ke na kaye'es.

Laamit 1 : Ndax Aysatu a yarooxa?

Laamit 2 : Xar laltun no saar ole ?

Laamit 3 : Xar refu teen o ga' faap Aysatu ?

Laamit 4 : Xar taxu a cang no tew a yoobaa o yaqoos ?

Laamit 5 : Ndax foogaa ee o tew a waaga fokat a cang fa tolax ?

Bind o saar

Um bind na kaye'es o saar a felem betaafoleng a cofu, fi' a den maa warna. A felem akeene, um lalit teen ne calel mbind a mbaagna yaqit a cang no ndebandoong.

Cangel 6

Kirand mbelu ne mi

No wakaas ke, Mari kaa ret a deetik o taanum Biram, genna no njaate ne'e Ñoojoor. Ta soɓ maaga o maasrum Maad, o ɓiy faap-o-tewum. Mbind ne no daanum we, mbind maak a refu, a paam a mbeel.

Kirand leng, ta sum lool, o taanum Biram a lay a Mari fa Maad da yoon a njaarik na mbeel alaa.

Ye da mbadiidna, Maad a yoq no ndangaan ne, a ɲasaa futbol. Mari fo o taanum a moof a njaaraa. Ta **lalgandin** ne naa fi'teel, soo a cooxin o jaar ole. Ta fi' teen liitoot, a deɓ o jaaro le kam foofi le. Mari a yeg kaa naa yo'nooxaa no jaar ole. Ta ɗaay, a xalamaa liɓ ne ta damkaa. Mari a qic amaak o jaar ole. Ta xox. Ta xooy o taanum ta damtin. Da nqic apaax, a njaaxid yaam xomb maak a ndamu.

Mari a jeg o **mbet** boo a loolaa. Caaci a tiimnin, a layin ee xan a ci'in liɓ fik ke ta jaarna. Mari a muuy'oox. Caaci a layin da nqaad no mbind naa.

Ye da mbadna no mbind naa, caaci a coox liɓ ke a Mari ne ta layit'uuna. Ta jud a den, a ɲaam a den fa Maad. Ta ref kirand mbelu. Weeckiran.

A cang a ɓodaxu

1. Um jang a felem qarbeen-fik fa ɓetak ake moyɓa ngaraa.

bugin	fesoore	o ceebel	lule	naang
limbaa	poofi	mbidna	safik	tiimi
piis	reefu	umbaa	mbox	soobax
xooxe	maafe	o xos	deekoore	nqaariit
Moyɓaan	fangax	neekee	fomu	o koor

2. Um jang o saar ole amaaɓ a caɓ a fak, ta xool / ta ɓodax.

3. Um halangaa, bugaam o joytel boo jangatinin.

A tekit tekit xa felem

Um jang a felem ake fa a tekit den.

- **lalgandin** : ten refu o lalin ne na fiyeel.
- **o mbet** : ten refu kaa jegna too cunngoogaand.

Ɓek delem le no ñuxur o leng

Um yipafoox o ñuxur ole na kaye'es soo fadandin fo delem laa jofna.

Aqatax :

1. Xan torkoores a _____ ne na faalteel.
2. A kar ale Sanu o _____ o maak oo na mi'.
3. Oxuu waageerna, xan um _____.
4. Mbir nene a yenangaa ta ref _____.

-
- o mbet
 - meeɓ
 - lalgandin

Cegu xoox / Cegee xoox

Um jang xa ñuxur axe too yipafoox axe njegna xoox na kaye'es.

1. Reti baxalik liɓ ke boo ta ñaala.
2. Astu o xe xobdaa mbursiin ne.
3. Liɓ ne a luux meeb le rek, o jaar ole a damin.
4. Jikanaam meeb ndoyu de, saac um jawkaa.

Nanel xa ñuxur

Um jang xa ñuxur axe, jagand a den boo yut, soo yipafoox a den na kaye'es.

1. Mari - mbaalkaa - Maam - fa - Biram - o - we.
2. meeb - a - loka - no - Mari - jaarum.
3. ne - o - we - ndamna - njawaa - Mboɓ - liɓ - ke - da.
4. O - ole - a - jaar - xomb - dama - deɓ.

Nanel o saar um lay ke ga'uuma no yiifes

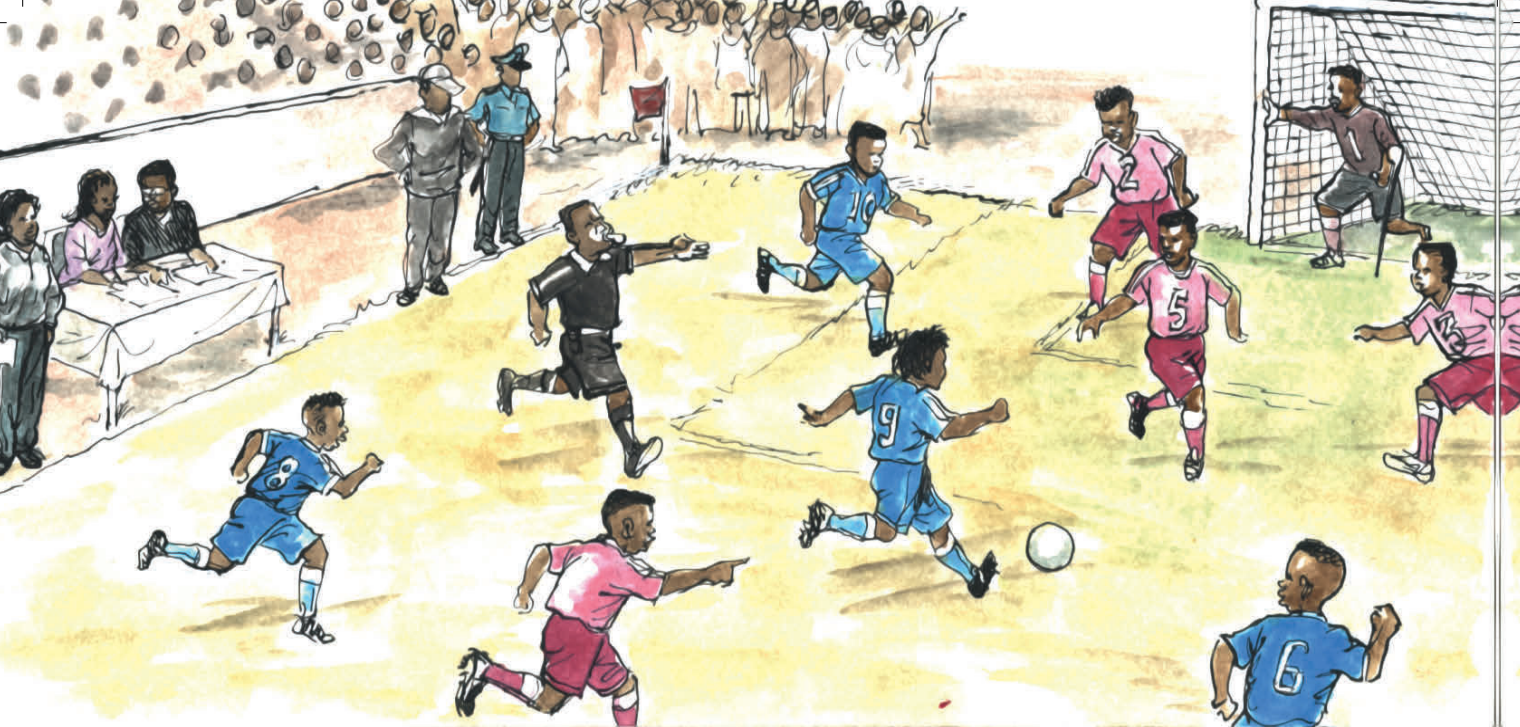
Um jang o saar ole too doon laamit ke na kaye'es.

- Laamit 1: Xar refu apaam mbind Maam Biram ?
Laamit 2 : Xar Maas a fiyoogu na ɓeeraand ale ?
Laamit 3 : Meeɓ fee no jaar ole, xar a jiriiña ?
Laamit 4 : Xar taxu Mari a jeg kaa betuuna ?

Um yutangaa, um lay ke jangtuuma na Mari fee judna liɓ ke ta lasirna fa Maas.

Bind o saar

Um bind na kaye'es o saar a felem betaatadaq a cofu, fi' a den maa warna. A felem akeene, um jangtoox teen jaf lakas laa Mari yonna fa Maam Biram da mbaalik.

Cangel 7

Futbal ndiiglaan

Faak kirand, i mbuudik'a o xet futbal o felu lool a ndeer ekip ne Mbaamaan fo ne Njemu. Ta ref'u finaal fee no kup ne na Meer saate fee.

Ekip fik ke a ndok no teeree le, a mbug o ndamir. We ngenna A Njemu moy'u magin, ndaa Maad, gool fee, kaa lay'aa, a d'ooqaa a caf ale. We naa mbuudaa fop a nga'aan. We mbarna fo kip ne Mbaamaan kaa layoogu ee xan a mbaag o ndokin no yoobu yaam gool fee kaa xar.

Ye da ndopna, boo Faamaan d'ik a cooxatir o bal ole, o tatkandeer oxe a geenin o bal ole, a yuf fo ten no kan ke Maad a seqna. Dik no we Njemu a njasnoor fo ten, ta suur, a **jasnoor** fa gool fee. Yeegee boo Maad a fool, a dam o bal ole. Fuufuud we a mbox. Ta inoox, a cooxin yoonum. Meene koy,ta jeg fambe laa rokna no le teeree e. Tige a bet we naa mbutbalaa fo we na mbuudaa, yaam keene garna too fogee. Arbiit fee a geenin futbal fee, a sut fambe le.

Ye da mbutbalna kiis qarbeen betuu-nahik, ekip fik ke a **ngoxoor**. Da ndopatin. Ekip ke a ndet na penaltii ke. Ekip ne Mbaamaan a rokin nahik, waana a ndokin tadiik. Ekip ne Mbaamaan a jang kup fee.

A cang a ɓodaxu

1. Um jang a felem qarbeen-fik fa ɓetak ake moyɗa ngaraa.

Abdu	ɓokin	cooxna	buc	ceepeet
tokoorum	ɓasil	ɗas'u	fesoore	yufginook
o jaar	fangax	nomtoox	andatee	caaci
beerna	amaak	nqaariit	fudoox	mbidna
ondik	xooxe	coox	fadand	Abiibu

2. Um jang o saar ole amaak a caf a fak, ta xool / ta ɓodax.

3. Um halangaa, bugaam o joytel boo jangatinin.

A tekit tekit xa felem

Um jang a felem ake fa a tekit den.

- **jasnoor** : ten refu faamir fo kiin oxe nu feetaraa.
- **nqoxoor** : ten refu oleng maafee o kendum.

'Bek delem le no ñuxur o leng

Um yipafoox o ñuxur ole na kaye'es soo fadandin fo delem laa jofna.

Aqatax :

1. Ekip ke kaa _____ na futbol fee.
2. Jabee um _____ fo ten.
3. Muusa fa Mbaar kaa _____ no njom naa.
4. Retaam boo _____ fa gool fee Ñaaxar.

- Jasnoor
- nqoxoor
- faadiid

Cegu xoox / Cegee xoox

Um jang xa ñuxur axe too yipafoox we njegna xoox na kaye'es.

1. O we laamiisooraa, oxuu refna a simnaa o kendum.
2. Me xe faamra fo mbind ne lalaxama a cinj.
3. Pind 'in fik mbaamru, a fat soom reefu a ndeer den.
4. I fomatooxa lool ke fuudlaan we ndamroogna kam den.

Nanel xa ñuxur

Um jang xa feg xa ñuxur axe. Um yutangaa, um fokat na kaye'es limel nuu refna fo bind le ta jagoorna ndax o ñuxur ole a jof.

1. O puufutbal oxo a jaba o bal ole	a. A yuf fo ten baa faamir fa gool fee rek, a fad.
2. Tutbal fee a geenne	b. Yaam fuudlaan we a mbudoox no teerej ole
3. A rokna bii fa maak.	c. A yuf a laltaa o ñaayum.
4. A teɓ a maak ale fudooxna meen	d. A mayna muut o teerej ole fa foofi.
5. A caf ale xarna	e. A faltaa o bal ole

Nanel o saar um lay ke ga'uuma no yiifes

Um jang o saar ole too doon laamit ke na kaye'es.

Laamit 1: Na xar o saar ole a layaa?

Laamit 2 : Ekip kum naa ndamraa no teerej ole?

Laamit 3 : Xar Maas a anditeel ?

Laamit 4 : Ndax ngaraanaqum a yaqanaan tig no ke ta fiyaa ?

Laamit 5 : Nam ga'to a keen Maas ?

Bind o saar

Um bind na kaye'es o saar a felem betaatadaq a cofu, fi' a den maa warna. A felem akeene, um jangtoox teen futbol fa lakas faa oxaa xarna a fogna.

Cangel 8

Sañcaba a kaḡa

O ñaay a kaḡa xaye no kirand ne na saate fee Sañcaba. Xa buuq a nqooy wiin we ñaayfoogna coxla den kam saate fee. Bomb le no tok ke a kaḡ. Muu fodoona o nanaa xa pedid axe no daaf weeru le. Xa buuq axe na xa tebandoonng fo cegel ke a nanooxaa amaa. Fop a mbaf.

No ndak fo ndak, xa buuq a nanel no mbind Hamad. O ßeem Muusa bugu rok na ndokum ndax ta sut bagaasum. Wiin we a nqayʼat fidel le, a ndamaa a Muusa fee bugna ñoyʼ kam fidel le. Neene, Muusa a nomtel. Ta waas, a yoonat fo wiin we na ñuf ale no fidel le.

O yaal saate fee o xe waafaa wiin ndax da ñuf fidel le. Ngeñ ne a taxa boo fidel le a pictoox muu refna. A dam no taxar ke, xa cul axe a mbiʼ nen xa lampa xa maak. A keḡ ake a ndox. Tap ke fop a sooy. O ñoow ole fop a dox. Tig fomu daawu wiin we.

Xa tebandoonng axe a mbokatel no nqel naa. Maak we a ngayaa den. Rew we a mbid kas ke, a ɕeewaa a siwo ke. Goor we a nqotaa foofi le, a ñuftan fidel le. Caate ke matna meen a ɕok fosuun fo baal ole, a ɕufiig, a ɕufgiid we ɗom le a dalna. Sancaba a nand nen adna faa tukiʼna . Da ñoxoraa fo fidel le boo ndeer o yeng olaa. Fidel le a waajooxaa ondong-ondong. Ndaa fop a yaqooxa. Kene refu fomu. Wiin waa a mbokatoor no nqel naa, a nqij, a njaaxid. O yeng olaa a miñ na den lool. **Coono** fee a dam a den, da mbondoox fo **naqad** den.

A cang a ɓodaxu

1. Um jang a felem qarbeen-fik fa ɓetak ake moyɗa ngaraa.

faana	dan	ɓasil	jasnoor	futbal
o jaar	nqaariit	kirand	geewi	ɓaabaan
o ndebes	ɗeetaa	ngeenoox	ɓeerna	jangel
dogal	ɓeerna	fur	gofik	fangax
cooxna	kuli	boondiik	mbi'eel	mbugin

2. Um jang o saar ole amaak a caɗ a fak, ta xool / ta ɓodax.

3. Um halangaa, bugaam o joytel boo jangatinin.

A tekit tekit xa felem

Um jang a felem ake fa a tekit den.

- **coono** : ten refu ke damna oxaa xijna.
- **naqad** : ten refu kaa fefarna o kiin.

'Bek ɗelem le no ñuxur o leng

Um yipafoox o ñuxur ole na kaye'es soo fadandin fo ɗelem laa jofna.

Aqatax :

1. Simbo faa a rop, njogoy naa a ñuur, mboɓ naa a njeg _____yaam sadee njogoy.

- coono
- ɗaan
- ndoki

2. O mbidel o ndeɓ a reefu, ndaa ta falak o suptoox _____ maak yaam ngeñ ne.

- ñoy
- gaagaañ
- bomb

Cegu xoox / Cegee xoox

Um jang xa ñuxur axe too yipafoox axe njegna xoox na kaye'es.

1. Tiif ke a yetandoora, a njof asamaan
2. Umbi fidel le ndax a laalaam ake a mbañoox.
3. O box ole kaa fox rek, xa koor axe a mbufoox.
4. Wañi o gaas ole, a laalaam ake mbooree.
5. Yaa da yegna ke xewna a mbafooxu.
6. O ñaay ole felee ñufel yaam a laalaam ake kaa magin.

Nanel xa ñuxur

Um jang xa feg xa ñuxur axe. Um yutangaa, um fokat na kaye'es limel nuu refna fo bind le ta jagoorna ndax o ñuxur ole a jof.

1. Musaa a yufa a sag na ndok alaa	a. Yaam tap ke fop a ndoxa
2. Rew we o we ceewaa	b. Maak waa ndeefin ndax rokkee teen.
3. Meer fee a bisiida ndimle	c. A cooxaa goor we.
4. Yaal saate fe a fokata goor we	d. Ndaa fop a yaqooxa.
5. Fidel le a wañooxa.	e. Ndax da mbaaf pexey no dox ole.

Nanel o saar um lay ke ga'uuma no yiifes

Um jang o saar ole too doon laamit ke na kaye'es.

Laamit 1: Xar xewu Sancaba ?

Laamit 2 : Ke xewna ñaal oo ndi o yeng ?

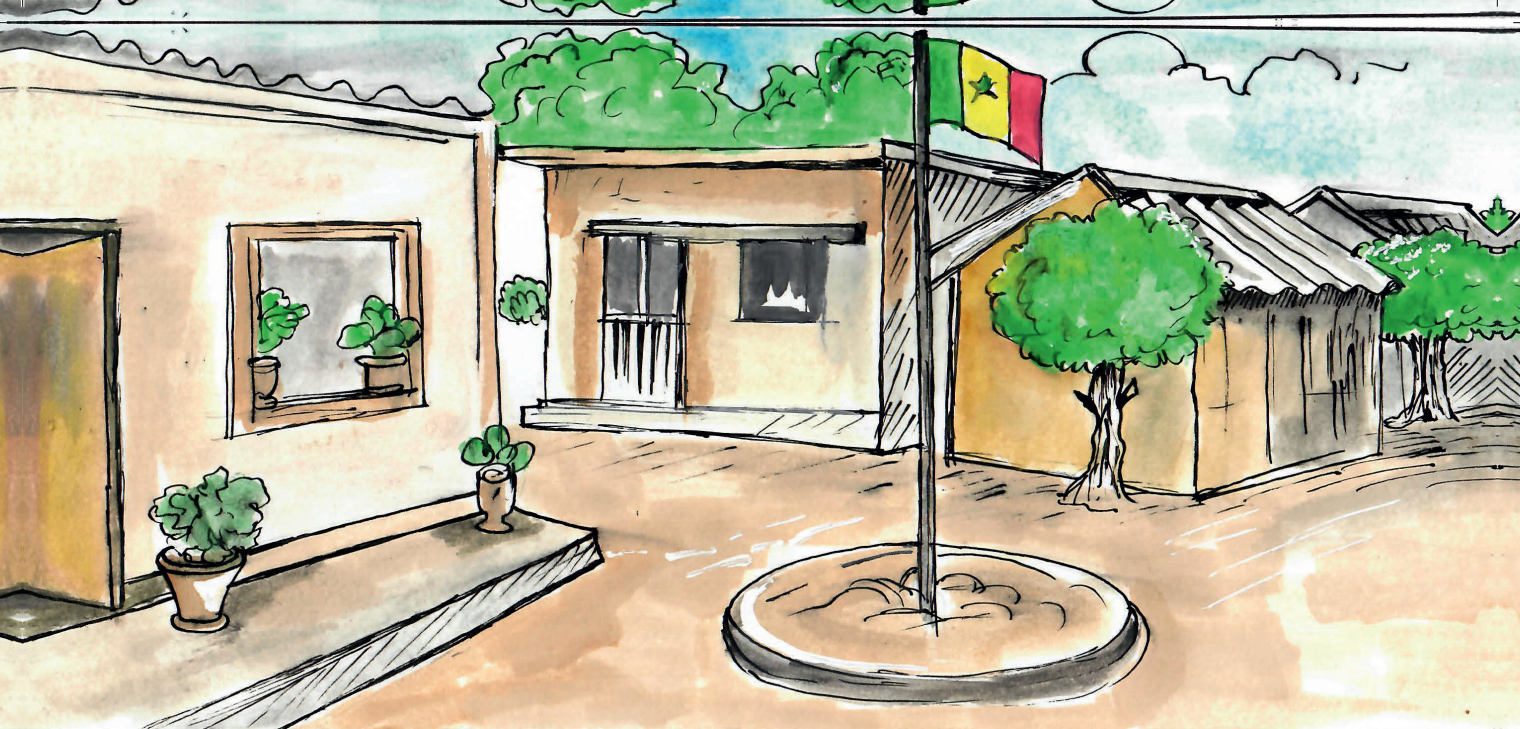
Laamit 3 : A keen alum rew we ngeenoortu ?

Laamit 4 : Xar taxu xa lamp axe a nandandeel fa xa ampul ?

Um yutangaa um lay ke jangtuuma no ne wiin we a mbi'na fo fidel le ?

Bind o saar

Um bind na kaye'es o saar xa ñuxur betaatadaq xa cofu, fi' a den maa warna. Na ñuxur axeene, um jangtoox teen fomu kaa dalna o mbiñ, wiin waa a mbokatoor a ñoxorin.

Cangel 9

Ekol fa nqoolu

Ekol fee Coombi o xe maxe laqa saate faa, a paam foraas faa. Maaga xa siir axe a yertiidaa. No mberaand ne, ekol fee jeg'ee miir. Ndaa na xa kiid axene, paap ke na xa elew axe a miiraan. Cegel ke mbaagatee ndeef kam fee, xa fox axe fa xa paam axe fasoogna maaga o yeng, xaye keene fop a suptooxa. Samdi fuu refna, o maax ole kaa leeleel, ndof ke a seefel, a mbokatel laqa miir faa ndax da ndoxel. Nges nuu refna, xa caac' xa tew axe a leel kalaas ke. A yip ndof ke na pañe yipir ndof akaa ndefna na kooñ no kalaas nuu refna.

Nges leng, meetar ke fa xa elew axe a njeg o mbet o maak. Da soɓ no maax ole ndof kaa pictoorna mbaamir kalaas nahkandeer ne. Da laamtaa : An baxu ndof ke no maax ole ?

O leng na xa elew axe « See Em 2 » a ga' a caf cegel a mbid a pañe le. Ta lay a meetar fee na yetwaa ee kaam foog ee pambe ke mboolu miir fee na ekol fee, a fax a pañe ke.

O meetar ole a lay xa elew axe da ñof o leel ndof ke faxeena. Ye ta baatinkaa, ekol fee a baat o xool. Ndash nandu nen keene jegkatee, dirikteer a ret a lay gardiñe fee ta moy' o deetaa apaax .

Yaaga boondiik, ekol fee kaa gen no xoolaa.

A cang a ßodaxu

1. Um jang a felem qarbeen-fik fa ßetak ake moy'na ngaraa.

jasnoor	fi'kaa	maak	mbaafik	a qooq
fikandeer	cooxatir	deetaa	yoobu	inoox
beerna	Biram	mbind	nqurel	jimbteel
sofel	jangel	boow	o mbet	jagand
o taanum	piis	ßasil	maafe	ßasil

2. Um jang o saar ole amaa a caf a fak, ta xool / ta bodax.

3. Um halangaa, bugaam o joytel boo jangatinin.

A tekit tekit xa felem

Um jang a felem ake fa a tekit den.

- **kooñ** : ten refu o saax ole nu ngenna na saate fee.
- **njomi** : ten refu da njaaxid.

'Bek delem le no ñuxur o leng

Um yipafoox o ñuxur ole na kaye'es soo fadandin fo delem laa jofna.

Aqatax :

1. Faatuyin kaa yiifaa yaam kaa _____ no ke ta nanna.
2. Wiin we o we ngeenwa paam a _____ a mbuudaa xa oto xe.

- njomi
- and
- wondook

- naak
- kooñ
- a ndok

Cegu xoox / Cegee xoox

Um jang xa ñuxur axe too yipafoox axe njegna xoox na kaye'es.

1. Kaa y'i'y, ten taxu ta and ke ta dasnoogeena.
2. A sipa a ŋing a ndeer ekol fee.
3. Kaa weec'un ndaa a falakaan o and.
4. O mason ɔxe a dɪŋga a ndok ale falakeena bomb.
5. Saate fee foofi dɪŋgun.
6. Kuu ta bugeena andin rek, ta andoodin.

Nanel xa ñuxur

Um jang xa feg xa ñuxur axe. Um y'utangaa, um fokat na kaye'es limel nuu refna fo bind le ta jagoorna ndax o ñuxur ole a jof.

1. Roog fuu feedna, xa caac' axe a leel kalaas ne.
2. Ekol fee A Coombi a juga fooraas.
3. Muse fee a laya xa elew da mbuf leel ke
4. Ye ekol fee a sogeena tabax, jeg'ee a keɓ.
5. Xa caac' axe andee ɔxe yipna leel ke no maax ole na ekol fee.

Nanel o saar um lay ke ga'uuma no yiifes

Um jang o saar ole too doon laamit ke na kaye'es.

Laamit 1: Xar refu apaam ekol A Coombi ?

Laamit 2 : Xar tax'u muumeen ka a ndokaa na ekol fee ?

Laamit 3 : Aniin mbexeyu boo ekol fee a dɪŋgel ?

Laamit 4 : No ñaal kum ekol fee a leeleel ?

Um y'utangaa, um lay ke andtuuma na keen xa elew axe na qooland ekol fee ?

Bind o saar

Um bind na kaye'es o saar xa ñuxur xarɓaxay xa cofu, fi' a den maa warna. Xa ñuxur axeene, um jangtoox teen pexey ke mbiyeena boo ekol fee a miirel.

Cangel 10

Dogtoor fa maak

Xaye, Madam Seen kaa jangnaa ne o kiin a nandanteel. Baabu fo o siidum Mari a layin ee a waaga nandantel o tew o jambaaru oxaa i andna. Ten refu dogtoor fa maak fee na opitaal fee. Mbindum fo mbind faapa Omar dendu. O xe ne'e Maymuuna, da layan Dogtoor Sek. Xa kiid qarbeen-nahik a jegu. A juga iitam xa ßiy. Kaa yaxig ndaa raŕee jidgee. Ke na moy'aa daland o laaw Baabu, ten refu muuy'ax ke fo a kid **yirmaande** ke ta deettaa den.

Baa xesna a jalkaa, kaa rokooxaa yeere mosu, a fadangaa opitaal a rokoox ndoki ndan tur taa xool. O kiin o sawaru a refu. Roog fuu feedna, kaa ta dalnaa we njirna, a waadnaa den.

Dogtoor Sek, fop mbugun, ta ref na opitaal faa mbaat na kooñ alaa. Oxaa jarna **laalel** a refu. O faaxum kaa hup. O nqool a xonangaa, kaa ta dimle'aa qaaritum ke, a ciyaa den kuu refna: diwliin, maalo, toki, xaaliis...

Moofkee bes fa ndakwiidu too ngentand yokiran ndax ta dimle' a den no ciru. Dogtoor Sek kaa dimle'aa fop na kam fa mbelu. Keene taxu mboß ne a nqooyan Yaay karce fee.

A cang a ɓodaxu

1. Um jang a felem qarbeen-fik fa ɓetak ake moyɓa ngaraa.

saate	fop	huloox	foolit	oleng
maaga	reefu	cofu	mbidin	jegna
ekol	bind	telefon	ɓisin	bug
niir	moon	cooxin	mbind	mbudnin
meene	teen	lay	ret	sutin

2. Um jang o saar ole amaaƙ a caƙ a fak, ta xool / ta ɓodax.

3. Um halangaa, bugaam o joytel boo jangatinin.

A tekit tekit xa felem

Um jang a felem ake fa a tekit den.

- **yirmaande** : ten refu bugan o kiin paax.
- **laalel** : ten refu wiin a mbiyaa nen o ten.

Ɓek ɗelem le no ñuxur o leng

Um yipafoox o ñuxur ole na kaye'es soo fadandin fo ɗelem laa jofna.

Aqatax :

1. Doogtoor kaa jegaa _____no ciru.
2. O maamaab jabee _____
3. Jeg _____ soom taxu um waasanin.
4. A pi' apaax soom jaru _____.

- ɓax
- meeb
- laalel
- yirmaande

Cegu xoox / Cegee xoox

Um jang xa ñuxur axe too yipafoox axe njegna xoox na kaye'es.

1. Muu soŋanoona, o xe luutooxa yaam a faax.
2. Ne marse fee a xumbitna kaa hupood.
3. O faax den taxu boo oxuu deetikna den da ngenarong.
4. Ne Omar a jigditna kaa hup, ten hupu na ekol fee..

Nanel xa ñuxur

Um jang xa ñuxur axe, jagand a den boo y'ut, soo yipafoox a den na kaye'es.

1. Fene - refu - Maymuuna - gon - dogtoor.
2. Roog - fuu - yiif - kaa - feedna, - fee - dalandaa - dogtoor - no - baad - we.
3. O - nqool - a, - jegna - janga - xonangaa - no - ke - kaa - ta, - a - coxit - teen.
4. Dogtoor - tus - Fay, - fop - a - cungee - dimle'aa - too - teen.

Nanel o saar um lay ke ga'uuma no yiifes

Um jang o saar ole too doon laamit ke na kaye'es.

Laamit 1: Dogtoor fee nam a ne'e ? A simel nam?

Laamit 2 : Nam dogtoor fee a bindooru ?

Laamit 3 : Nam dogtoor fee a nandu na jiko ?

Laamit 4 : Nam a geenooraa wiin we ?

Bind o saar

Um bind na kaye'es o saar xa ñuxur xarɓaxay xa cofu, fi' a den maa warna. Xa ñuxur axeene, um lalit teen o kiin o cegu ngoora no ke ta fi'aa.

Cangel 11

Xar refu mikorob ?

Ye i mbaajaa a cang ale, meetar'in kaa lay a 'in, mi fo qaariites fik, i ndet dispaaseer faa no karce faa, laamit a dogtoor fa maak faa kaa jofna na mikorob ke.

Mi fo qaarites ke, kaa i mbug o and ke refna mikorob. Ne ta nandna, fo ndax a waaga jiriiñ o kiin... Dogtoor fa maak fee, buluus ndan a rokooxu, a dalin a 'in na biro'um.

Ta doon a 'in no laamit ke, a lay ee : « Mikorob kaa ref kaa andoona ee oleng waagiran o ga' fa ngid a ñor. A neewa-neew boo o ñeetir olaa ne'eena mikoroskop soom a waagu ga'tel. Ke ta fiyaa no cer, o jirangaa o yegan. Mikorob ke naangee nga'eel ndaa o we muu refna : no ngeñ ne, no foofi le, no taxar ke. »

Dogtoor fee a doon teen ee : « Ndiikii mikorob ke kaa ngoxaa teex ke mbaroogna den. Xa tim jangaru axe ne'eena xa wiris, xa bakteri fo lakas kaa a ngid a ñor a waageerna ga fop, mikorob a ndefu. »

Mikorob yoq ke moy'u neew sax o milimeetar olaa jangoona ñegin a qaaj junni. Mikorob ke kaa ndimaa mayu no ñofu. A jega teen koy waa njeganna wiin o njiriiñ, ndaa a jega teen waa na cooxta a cir.

Dogtoor fee a dimle'a 'in boo i njeg a toon no laamit ke i ñis'ina fop, da njof na mikorob. I tay o nomtoox boo siiwand a den na ekol fee.

A cang a ɓodaxu

1. Um jang a felem qarbeen-fik fa ɓetak ake moyɗa ngaraa.

nqet	xa	ndut	neene	palaat
calel	war	fudoox	reg	yena
riw	mbug	lakas	den	lal
ñiig	fokat	faay	koɓ	fat
doole	daaf	yaaga	took	jangin
kaaf	fagaa	xooy	mbar	pes

2. Um jang o saar ole amaaƙ a caƴ a fak, ta xool / ta ɓodax.

3. Um halangaa, bugaam o joytel boo jangatinin.

A tekit tekit xa felem

Um jang a felem ake fa a tekit den.

- **mikorob** : ten refu o rim jangaru, a cooxta jir.
- **siiwand** : ten refu fi'boo fop a andin.

'Bek delem le no ñuxur o leng

Um yipafoox o ñuxur ole na kaye'es soo fadandin fo delem laa jofna.

Aqatax :

1. Kaa hum o rajo, a widaa _____ yegnit ke.
2. Fat i laxadoodxaa ndax I njegkee _____.
3. Ñek a waaga yetoox a 'in no _____.
4. Wootween de, kuu ta andna a _____.

-
- mikorob
 - waadin
 - siiwand

Cegu xoox / Cegee xoox

Um jang xa ñuxur axe too yipafoox axe njegna xoox na kaye'es.

1. Bug o muc no mikorob ke taxu ta xoolaa muu ta refna.
2. Ke ta gim'ina fagunfaak kada siiwandin boo fop a andin.
3. Yaa mikorob a joonuuna boondiik, kaa ta jir.
4. Kene oleng nankiran, siiwandeem.

Nanel xa ñuxur

Um jang o saar ole, yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es, soo mefit a den fa felem a cofu.

1. Dogtoor - mikorob - fee - lay - xan - a - refna - ke.
2. Fee - kaa - buluus - rokoox - Dogtoor - ndan.
3. Neew - Mikorob - torop - ke - kaa.
4. Ndoon - elew - axe - Xa - a - mbaaga - ke - laamit.

Nanel o saar um lay ke ga'uuma no yiifes

Um jang o saar ole too doon laamit ke na kaye'es.

Laamit 1: Xar muse fee a simu xa elew axe ?

Laamit 2 : Xar dogtoor fee a rokooxu ?

Laamit 3 : Qeet mikorob kum lalte no saar ole ?

Laamit 4 : Nam mikorob a nandu ?

Um yutangaa, um lay oxe moy'na feeñ no saar ole, me tige jegitna, ne ta garitna.

Bind o saar

Um bind na kaye'es o saar a felem xarɓaxay a cofu, fi'it a den ne warna. A felem akeene, um lalit teen leng-leng na cir ake mikorob ke cooxtaa.

Cangel 12

Ñek no nqel naa

Nqes ne xaye, **ñeeñek** we a ngara no nqel ne.

Xa caac' axe njegna o hiid o leng boo no xa kiid xarɓaxay mbaru ñekel. Mari fa Sanu a adwa yaa da yeguuna, cungee sax a faap den. Nqel naa a xumba lool. ñeeñek we a ndoona tikoarik den. Fo ndok fo ndeɓ a ngeennel. A paket xa pikiir, fo faliit, a ndoonel took a tabul a faape tarap tan. Yipir ndof a ndoonel **ɗiyanq** a tabul ake. Teen ke jalteena baa yut a yipeel. Took a tabul ake no ñeeñek we, a jega iit a karne a maak alaa naa bindeel a kon no we naa ñekeel. a simanqol, xa kid fo a kon we ndimna den. Xa caac' a ndaŋ, a yoon fo we ndimna den.

Xa caac' axe nandna fa Sanu fa Mari a ngar a letin xa ɓay den fo njambaar, a ñekel. A jega koy wa yaacna saɗar, a ngarangaa, a niid o letin xa ɓay den.

Leek-leek da ndakoox a ciinj, a sendaa. Ñoxor, o ndeɓ onqe no siid we, kaa saɗar ñek. Kaa wet a kid amaa, a laqoox a baa'um. O ñeeñek oxe matiidin, a fi'nen oxaa naa nistan. Ye ta jalkaa, o pikiir ole a cuute baa yut too yegiran. Ñoxor daawee o lool. Daawkee no jool ole.

A cang a ðodaxu

1. Um jang a felem qarbeen-fik fa ðetak ake moy'na ngaraa.

xar	lalte	nam	cofu	cooxtaa
muse	saar	um	fi'it	jang
simu	elew	kaye	lalit	laamit
dogtoor	nand	felem	teen	xan
rokoox	qeeet	xarboxay	cir	neew
ndoon	mbaaga	faap-tew	baab	qol

2. Um jang o saar ole amaa a caf a fak, ta xool / ta bodax.

3. Um halangaa, bugaam o joytel boo jangatinin.

A tekit tekit xa felem

Um jang a felem ake fa a tekit den.

- **ñeeñek** : ten refu oxe na ñekaa.
- **ðiyanaq** : ten refu duga, yooraa.

'Bek ðelem le no ñuxur o leng

Um yipafoox o ñuxur ole na kaye'es soo fadandin fo ðelem laa jofna.

Aqatax :

1. O _____ oxaa o xaa maa na ñekteel.
2. Mene waali a refu _____ soof ne.
3. O bodeer oxe a reta maa no _____ oxaa.
4. _____ ðaak ne a juga a ðaak.

-
- ñeeñek
 - laamit
 - ðelem
 - ðiyanaq

Cegu xoox / Cegee xoox

Um jang xa ñuxur axe too yipafoox axe njegna xoox na kaye'es.

1. O ñeeñeek oxe a ñeka xa caac' axe fop.
2. O ñeeñeek kaa ñekaa wiin we ndax da njir.
3. ñiyanq saas ne a juga xa saas.
4. Ngeeleem ne caaci a yisa ñiyanq njong ne.

Nanel xa ñuxur

Um jang axin o saar ole. Um yutangaa, um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es, da ndeepatirit ne da ndefitna ke o saar ole.

1. A juga xa caac' axaa na sendaa yaam a sadar ñek.
2. A yipir ndof ndefu yooraa a taabul ake.
3. Xa caac' axe mbarna ñekoox ngupdee xa kiid xarɓaxay.
4. O ñeeñek oxe a jalnoora a Ñoxor.
5. Ñeeñek we a ndoona calir mayu.

Nanel o saar

**wiin we moyna mbeeñ no saar
ole, me tige a jegitna, ne ta garitna.**

Um jang o saar ole too doon laamit ke na kaye'es.

Laamit 1: Mam ñek ke njegtu ?

Laamit 2 : Nam me naa ñekteel a nandu ?

Laamit 3 : Xar naa laltaa ee Ñoxor sadee ñek ?

Laamit 4 : Xar taxu Ñoxor jegkee jir ɗas ?

Um yutangaa um cooxit o a saar ole a fofna.

Bind o saar

Um bind na kaye'es o saar xa ñuxur xarɓaxay xa cofu, too bek a den maa jofna. Xa ñuxur axeene, um lalit teen o baawaadin oxaa waagna calelum.

Cangel 13

A cimb taxar

Xane refu ñaal a cimb taxar. Sanu fo qaariitum a ndoofandan fo we na saate fee. Meer fa ndew fee fo yoonum fop ngaru. Nqes teel, xa caac' axe sutoox. A mbaajanaa bes fee. Xa teb axe a njang xa leelir fo yipir ndof, a nqoolandaa a kooñ ale. Maak we a mbufaa **suqi** fo a peel, fo rato. A semb a ngasel no saax a tali le. Tokoor fee Mari fa Sanu fo qaariit den a yipaa suqi kam a semb ake, lakas we sooraa den. Ndeer a semb a fak akuu ndefna, a juga kaa fadna meetar leng. Rew a fiisaa xa saaku xaa na fingitkeel taxar ke. Ye da njalaa fop, o we mbuudaa.

Baatnee, da nan xa oto a korne'aa. Meer fee na gariidaa fo yoonum. Ye da mbadiidna, wiin we a nqetoox a den fo mbak fa a kim. Meer fee a jang o ñuxur ole, a wetandit o njiriiñ ndaxar no ñoow no kiin. Ye ta paangna, a inoox a jof me taxar ke a **njimbteel**. Ta jang ndaxar nqotubuteel, a jimbin soo a roose'in. Xa caac' axe a cak-caknaa, a mboolaa sipwaa, a faay lool na bes fee.

Da njimb qeet taxar mayu taa mos. Ye taxar ke fop a njimbeena, fop a ndet a yerik fasaap no mbind muse Saaña, a ñaam beñe fa fuume suum.

A cang a ɓodaxu

1. Um jang a felem qarbeen-fik fa ɓetak ake moyɗa ngaraa.

nqes	nqel	faap	ñoxor	ñekel
xaye	njegna	xumba	ndeɓ	pikiir
ñeenek	fa	tabul	jool	kid
caac'	adwaa	tan	hiid	ndimna
ngara	yeguuna	ndof	boo	njambaar
fo	cungee	ciinj	pakeet	koy

2. Um jang o saar ole amaaƙ a caƴ a fak, ta xool / ta ɓodax.

3. Um halangaa, bugaam o joytel boo jangatinin.

A tekit tekit xa felem

Um jang a felem ake fa a tekit den.

- **suqi** : ten refu ndimbaaj pis.
- **njimbteel** : ten refu ne ndaxar a heleena o sipit a lanq.

'Bek delem le no ñuxur o leng

Um yipafoox o ñuxur ole na kaye'es soo fadandin fo delem laa jofna.

Aqatax :

1. Xa caac' axe o we mbufaa a _____ fee.
2. Ba weec o yip _____ na semb ale boo jimbaa ndaxar ne.
3. Taxar ke kaa _____ a tos.
4. Na ekol fee taxar ke kaa _____ a kelaar.

Cegu xoox / Cegée xoox

Um jang xa ñuxur axe too yipafoox axe njegna xoox na kaye'es.

1. Yipanaam suqi fee na pañe ndug ne.
2. Na ekol fee taxar ke a njimbteel fo suqi.
3. Teep ke neefandu daaf le.
4. A tet ale o xe ndeer njong ne.
5. Fat i mbaas boo feet i paang a cimb ale, yaam a teep ake a mbaga.
6. O ñasirof ole o xaa took a taabul alaa.

Nanel xa ñuxur

Um jangahin o saar ole.

Um yipafoox o ñuxur ole na kaye'es soo fadandin fo ñeem laa jofna.

1. Xa caac' axe makitna naa mbaafkaa
2. Ye meer fee garaa, wiin we kaa 'in
3. Ye da njimbaa, rew we a
4. Qeet taxar ke njimbeena kaa

Nanel o saar

**um yutangaa, um lay oxo moy'na feeñ
no saar ole, me tige jegitna, ne ta garitna.**

Um jang o saar ole soo doon laamit ke na kaye'es.

Laamit 1: Wiin wum moy'u mbeeñ no saar ole ?

Laamit 2 : Mam na jimbeel taxar ?

Laamit 3 : Ye meer fee garaa, xar lalit'un ?

Laamit 4 : Xar meer fee a fi'u baa fog no calel ke ?

Um yutangaa um cooxit mandarga ke no saar ole.

Bind o saar

Um bind na kaye'es o saar xa ñuxur xarɓaxay xa cofu, too bek a den maa jofna. Xa ñuxur axeene, um lalit teen dipite faa maad'ina set-setal fee na ekol 'in.

Cangel 14

Fat i niiw ke fop a mbogna

Waxtu betuu-nahik a fada. In we no maax ekol fee. Ndiikii a ñootnax a cang a fad. Xa elew axe o we kam kalaas ke. Muu fodoona o nanaa meetar ke mbetandaa xa elew axe kebil ke na ekol fee fo simte ke. Leek-leek o nan coow maak, a soɓ xa elew axe naa ndoonaa laamit ke.

Sanu a **asoox** a madam Kan ndax ta y'eewik no robine laa. Kaa weec o yip foofi na togum. O robine laa o xaa fara fo kalaas Muse Saaña. Ta y'uf ndax guutkee tig no ke meetar fee a jangnitkaa no and lanq. Kaa ñofandooxoogu baa yen. Ta soɓ o maax ole a may muut fa foofi. A naf taxar ake a mbey'aa no daaf le.

Kalaas ne Muse Kan a daawa a lasum, foofi laa o xaa balaa maaga. Taax miñu oo. Safkatee dara. Bomb le a ñaar soo pentiir fee no miir ke a fortoox.

Roog seen, Sanu inoox a ga' toki mosu ke ten a ndodig. O **noonoong** ole a yedaa, a yaxig sonj. Ta fokat a fuux, a sed. Ta y'ufan o robine laa. O mbiñ onqe yung, ga'ee oleng tafil. O robine a yuuraa, ta lay ee : o kiin waru weec o weg o robine le. Foofi laa naa yuuraa, yaq oo. O sagan kaa ataa lor. Ke fop a mbogna, fat fop a ngayin.

A cang a ɓodaxu

1. Um jang a felem qarbeen-fik fa ɓetak ake moyɗa ngaraa.

feet	jegtaa	waxtu	suur	xumb
saax'in	kam	guut	mbid	lool
ñaal	ɓetuu-tadik	xew	ɗok	daawna
awril	fadna	fiit	wiin	tigaa
fadiid	teen	njaaxid	saga	nqaad
kelfa	oleng	mayu	maaj	yetooxa

2. Um jang o saar ole amaak a caɗ a fak, ta xool / ta ɓodax.

3. Um halangaa, bugaam o joytel boo jangatinin.

A tekit tekit xa felem

Um jang a felem ake fa a tekit den.

- **asoox** : lay me o jofaa mbaat ke bugoona fi.
- **noonoong** : me ɓay a tuufoortaa a fi o ruk.

'Bek ɗelem le no ñuxur o leng

Um yipafoox o ñuxur ole na kaye'es soo fadandin fo ɗelem laa jofna.

Aqatax :

1. O elew o faax baa retaa a _____ a faapum.
2. O _____ ole Usmaan kaa jigid.
3. _____ yaqane ret me o jofaa.
4. Ngic' a diba Ami no _____.

-
- noonoong
 - weec
 - asoox

Cegu xoox / Cegee xoox

Um jang xa ñuxur axe too yipafoox axe njegna xoox na kaye'es.

1. O kiin o paax kaa jabaa asoox.
2. O njaac ongene a faaxa kaa fañaa asoox.
3. Caaci Ndeee a jika o noonoong faad na marse faa.
4. O noonoong ole Daaba kaa ñaxañaa.

Nanel xa ñuxur

Um jangaxin o saar ole.

Um yutangaa um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es, fadand a den.

1. Mu fodoona no ekol ne, o nanaa.....
2. Badu kaa yufoogu, a ñofandooxaa boo
3. Kaa yen, a inoox, a ga' ee
4. A naf ake no ndaxar ne o we yenaa

Nanel o saar

**wiin we moyña mbeeñ no saar
ole, me tige a jegitna, ne ta garitna.**

Um jang o saar ole too doon laamit ke na kaye'es.

Laamit 1: Oxe moyña feeñ no saar ole an oo ?

Laamit 2 : Mam tige a xewtu ?

Laamit 3 : Xar xewu ?

Um yutangaa um cooxit mandarga ke no saar ole.

Bind o saar

Um bind na kaye'es o saar xa ñuxur xabaxay xa cofu, so bek a den maa warna. Xa ñuxur axeene, um lalit teen taax naa miñna.

Cangel 15

Nqaariitir

No kalaases, jegaam xaariit fa ne'e Wik. Gon le fop, Wiktoor oo, ndaa kaa felandel, da nqooyan Wik. Ta ref o ßiy o ngoor o ndaƙu, a balig, a faax lool. Ta rokooxaa toki qenu, a rokooxaa o mbap fo tiseet ekol fee. I mbogee mbind ndaa i yooba nga'raa. We ndimna 'in a faay teen.

Xaariites fee o xe gena laqa ekol fee, no taax ndan naa jegna tok daaf fik. Mbind den a jega a peron a yaaju fo o maax o mayu taxar. No maax olaa, a jega fiif no paal fo pambe.

Mi fa Wiktoor mbogu a taabul, i sutooxangaa rekaraasyon, in naa ɲasaa, ɲaamaa gute'in yoora mbudaay maak ne refna a ndeer ekol fee. Boo feet Pak a fadna, Wik kaa naqanaxam o bool ngalax o maak. Boo Tabaski a fadna, ta yongiid no mbind'in. A anda we ndimaxama, a and maages fa xa tebes. Mi iitam, andaam wiin mbind den apaax.

A yaarangaa, i njangangaa boo cut, in naa mbiyandooraa aqatinax ke, mbet a yiif'in no laamit yoobeer ke. Jegaam o day lool no nqaariites fa Wik, too bugaam ta ref neene boo faw. Um layangaan o ten, kaa **pefesaxam**, ee : « Amiin », i ndalfo lingir, ceel.

A cang a ßodaxu

1. Um jang a felem qarbeen-fik fa ßetak ake moyña ngaraa.

cegu	mefit	tiye	tase	fadand
xoox	lang	lool	mosna	cangum
yipafoox	wiin	mam	maad	fi'
njegna	ndax	baftu	lakas	fañ
yoonaangaa	maaj	mban	saate	xaye
nanel	ropna	tige	bug	mbaas

2. Um jang o saar ole amaaak a caf a fak, ta xool / ta ßodax.

3. Um halangaa, bugaam o joytel boo jangatinin.

A tekit tekit xa felem

Um jang a felem ake fa a tekit den.

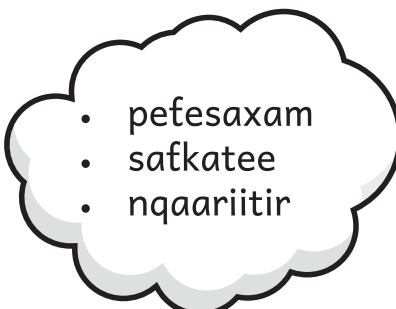
- **nqaariitir** : ten refu a yoon a pelu ndeer wiin.
- **pefesaxam** : ten refu o mbad o yoonu fo mbeq.

'Bek ðelem le no ñuxur o leng

Um yipafoox o ñuxur ole na kaye'es soo fadandin fo ðelem laa jofna.

Aqatax :

1. _____ mbelu taxu da yoonaa kili.
2. Ye i sutuna na ñootnax ale Muse ñasaa fa mi a _____.
3. Madam Kan a _____ nqes ne.
4. Ekol'in a hiða _____ fo ekol muse Saña.

-
- pefesaxam
 - safkatee
 - nqaariitir

Cegu xoox / Cegee xoox

Um jang xa ñuxur axe too yipafoox axe njegna xoox na kaye'es.

1. Mbudaay ne o xe took taax ne.
2. Kaam wondooxkaa na peronj ale, ñootnoox.
3. A peronj ale o xe kam mbudaay ne.
4. Mbudaay a naanga jegaa xa tim, ndaa o leng ñaamkee olen.
5. Moon kaa roxondoox a peronj ale, a yufaa fo ten.
6. Mbudaay ndaxar maak a refu.

Nanel xa ñuxur

No laamit nuu refna, um jang a toon ale jofna, bindin na kaye'es.

1. Nam xaariit fee no caajangtax oxe a ne'e ?
a) Wiktoor. b) Kaa neexleel. c) Wik.
2. Xar jegu no mbind Wiktooriin ?
a) tok daaf fik b) tok tabax fik c) tok tadik
3. Xar Wiktoor a ci'aa qaariitum ?
a) a kaye b) o ngalax c) xa caakre

Nanel o saar

**wiin we moy'na mbeeñ no saar
ole, me tige a jegitna, ne ta garitna.**

Um jang o saar ole soo doon laamit ke na kaye'es.

Laamit 1: An fa an ndefu qaariit no saar ole ?

Laamit 2 : Nam mbind Wiktooriin a nandu ?

Laamit 3 : Xar refu no maax mbind Wiktoor ?

Laamit 4 : An na jangtooxaa no saar ole ?

Um yutangaa, um muuk o deg ole falakna no saar ole, sut o ñuxur ole hupna no we njegna solo.

Bind o saar

Um bind na kaye'es o saar xa ñuxur xa nahaq xa cofu too bek aden ma warna. Na xa ñuxur axeene, um lay ne o caajangtax oxe a fi'na fa xaariitum yaa tabaski faa fadna.

Cangel 16

Portole ne

Na bes Tabaski fee, kaam ret'u foto'ook maa Sooro. Estijoo Sooro o xe na tali le. No ndokand ne, a jega a ban a ciig. Xa pes a moof taaga, a yeraa ataaya, a mbuudaa tele. Estijoo fee kaa pentuurel ndan, a bindel : « Mbind Sooro, O baagu portole ». Da nitaal teen portole fo a widewoo, a mbind yoor a fee nimoro o telefon.

Kam **estijoo** fee, a jega tok fik kaa mayna calir. Da tafin teen poster magnu, da suyeerin boo da mos.

Sooro a roknaam na ndok kam fee, a moofnaam na siis, um faamir fa rido fa mosu. Ta jeg nitaal xa pid njaxas. Sooro a jagand xooxes, ee um doon o bayes no kubayes. Ta deet ndax xa butonj toki'es a mbekooxa. Ta peñe axin xooxes fo peñe ßaal, a deet boo ta xen, a **heßand** xa lampa xa faq xa maak no saax oluu refna, a geenoox laqa masiin ne.

Ta layaam ee layi « mersi ». Ye um laykaa rek, um nan tig ee « cak ! », a foto'aam.

Sooro a layaam ee um xotiid foto ne ofeet. Um inoox retaa, ta ñuf o lampa le, a yonaam boo no ndokand naa. Um asooxin, ret. Sooro, o poofoto o maak a refu. Um tayaa roog a feed boo um xotik portole'es.

A cang a ɓodaxu

1. Um jang a felem qarbeen-fik fa ɓetak ake moyɗna ngaraa.

yiyɗna	apaax	fadand	cangum	mbaasna
ndimle	ɓasil	calel	mbind	jof
maag	teɓ	faap	ndeer	ndimu
ngir	ndolook	ndigil	tokoor	gar
ɗeetiid	ndimna	yaq	ɓiy	ngeenoox
mbaas	tolax	ɗaay	faay	waagata

2. Um jang o saar ole amaaɓ a caɗ a fak, ta xool / ta ɓodax.

3. Um halangaa, bugaam o joytel boo jangatinin.

A tekit tekit xa felem

Um jang a felem ake fa a tekit den.

- **estijoo** : Ten refu maa na foto'oorteel, maa o poofoto a jaltaa (muumeen a koɓ).
- **heɓand** : ten refu kaɓin fidel.

'Bek ɗelem le no ñuxur o leng

Um yipafoox o ñuxur ole na kaye'es soo fadandin fo ɗelem laa jofna.

Aqatax :

1. Caaci Ndene kaa _____ ngañ paam a ndok ale.

- foofi
- ndodig
- heɓand

2. O poofoto xe, na _____ fee soom a foto' taa.

- rajo
- estijoo
- fortoox

Cegu xoox / Cegee xoox

Um jang xa ñuxur axe too yipafoox axe njegna xoox na kaye'es.

1. Waali kaa heband took a ndok ale a judaa jaad.
2. Foto kaa doxaa estijoo apaax.
3. O poofoto xe a roka no estijoo ne.
4. Faatu a buga jaw a heband no ndokum.
5. Xemes kaa heband a judaa liɓ.
6. No estijoo foto ke a yipafoorteel.

Nanel xa ñuxur

Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es, jagand ndeepatir ne na felem ake.

1. O - foto - o - estijoo - ret - bugangaa - na - faa.
2. Oxuu - kaa - yiy'aa - xereña
3. A - garangaa - na - Sooro - estijoo - a - foto'aam - fee.
4. Mosee - ne - yaam - foto - wiil - le - mayu.

Nanel o saar

**wiin we moy'na mbeeñ no saar
ole, me tige a jegitna, ne ta garitna.**

Um jang o saar ole too doon laamit ke na kaye'es.

Laamit 1: Mban oxe na jangtooxaa a ret'u foto'ook ?

Laamit 2 : Mam estijoo Sooro a refu?

Laamit 3 : Xar refu na Estijoo Sooro ?

Laamit 4 : Xar Sooro a fi'u ye ta foto'an?

Um yutangaa, um muuk o deg ole falakna no saar ole, sut o ñuxur ole hupna no we njegna solo.

Bind o saar

Um bind na kaye'es o saar a felem betaatadaq a cofu, fi' a den maa warna. A felem akeene, um lay teen ye o caajangtoox oxe a jangna foto'um xar a fi'u.

Cangel 17

Bes mbofit cer

Xaye, kaa mboftooxaa na teeree ekol fee. Ye i sambraa faak, muse fee kaa lay'u i ngar fo mayo. Ye i ndonna bagaas'in no kalaas ne boo cut, i ndang no don-maax ole.

Um rokoox mayo fa mbulo mosu naa xenna. Meetar fee a wetandit kebil ñaay'nir ekol fee. Ekip a mbi' xa lox xa tadaq, o leng o hoŋu, o leng o yeeq fo o leng o yaayu, ta nand nen a laay ale no saax le. O lox oluu refna a jeg goor fo rew. Xa teb axe a ndef mbaamir, xa lox axe a mos lool. I mbudin xa ßay'in boo da yoor, i ngimaa, maajaa njof no teeree laa.

O teeree **mboftoorand** ole o xe gofa ekol fee kaa fadna meetar teemed. A saang a maak a fiisel a ndeer alaa. Ta jeg maa naa ñasteel. Ye i mbidaa o teeree le, i cufaa ondang. Muse fee a lalaa'in, i mboftaa cer 'in. Maaga iitam, i sumnooxaa, cungaa arbiit fee a fiip. Wiin we no maat ne fo lakas we a moof ; qicir ne a rop.

Xaye, ekip ngoŋu ne foguuma naa qicraa fo ekip yaayu ne. Yaxgu ne a ref arbiit fee. Ndaa mats fee yoobkee yaam no **mberaand** naa, oleng rax'ee.

A cang a ɓodaxu

1. Um jang a felem qarbeen-fik fa ɓetak ake moyɗa ngaraa.

ndangee	fiyoona	ret	xaariit	ndiiki
foog	laltun	yaroox	ga'	faap
dolook	faapum	waas	paangit	wakaas
ɗeetik	taanum	gen	njaate	ne'e
mbadiidna	yoq	ndangaan	ɗasaa	futbal
moof	njaaraa	cooxin	xalamaa	liɓ

2. Um jang o saar ole amaaƙ a caƙ a fak, ta xool / ta ɓodax.

3. Um halangaa, bugaam o joytel boo jangatinin.

A tekit tekit xa felem

Um jang a felem ake fa a tekit den.

- **mboftoorand** : ten refu maa na maajteel
- **mberaand** : ten refu me tiye a eetitna

'Bek ɗelem le no ñuxur o leng

Um yipafoox o ñuxur ole na kaye'es soo fadandin fo ɗelem laa jofna.

Aqatax :

1. Xa elew axe o we no _____ ne ekol.
2. No _____ naa, keene jegooƙee meen.
3. O xed ole Ami kaa sam no _____ naa faak kirand.
4. Caaci Diboor kaa wetandwaa xa caaƙ axe _____ den mene.

-
- mbind
 - mberaand
 - mbokatoor
 - mboftoorand

Cegu xoox / Cegée xoox

Um jang xa ñuxur axe too yipafoox axe njegna xoox na kaye'es.

1. Mayo ndan refu a laay ekol'in.
2. A saang ranj a refu.
3. Mayo kaa fel na fiiriir.
4. Mbokatoor naa o xaa dakooxa, a fi ranj.
5. Na mayo'es um rokkaa boo um jangkaa ekol.
6. Ranj tol Kariim a deetaa no maax ole.

Nanel xa ñuxur

Um yipafoox o ñuxur ole na kay'es. Laamit nuu refna teen, um jil a toon ale jagna fo ten, bindin na kaye'es.

1. Mam xa caac' axe a ndanju ye da ndoonna bagaas den baa cut?
a) No maax ole, b) no mbed onqe. c) no don-maax ole.
2. Aniin ndefu no ranj ke ?
a) goor bor, b) goor fo rew, c) xa tebandoong.
3. Aniin ndax'u no qicir ne adooxna ne xaye?
a) ekip yaayu ne, b) oleng rax'ee, c) ekip nqofu ne.

Nanel o saar

**wiin we moy'na mbeeñ no saar
ole, me tige a jegitna, ne ta garitna.**

Um jang o saar ole soo doon laamit ke na kaye'es.

Laamit 1: Mam xa caac' axe ndefu ?

Laamit 2 : Aniin ndef'u no ranj ke ?

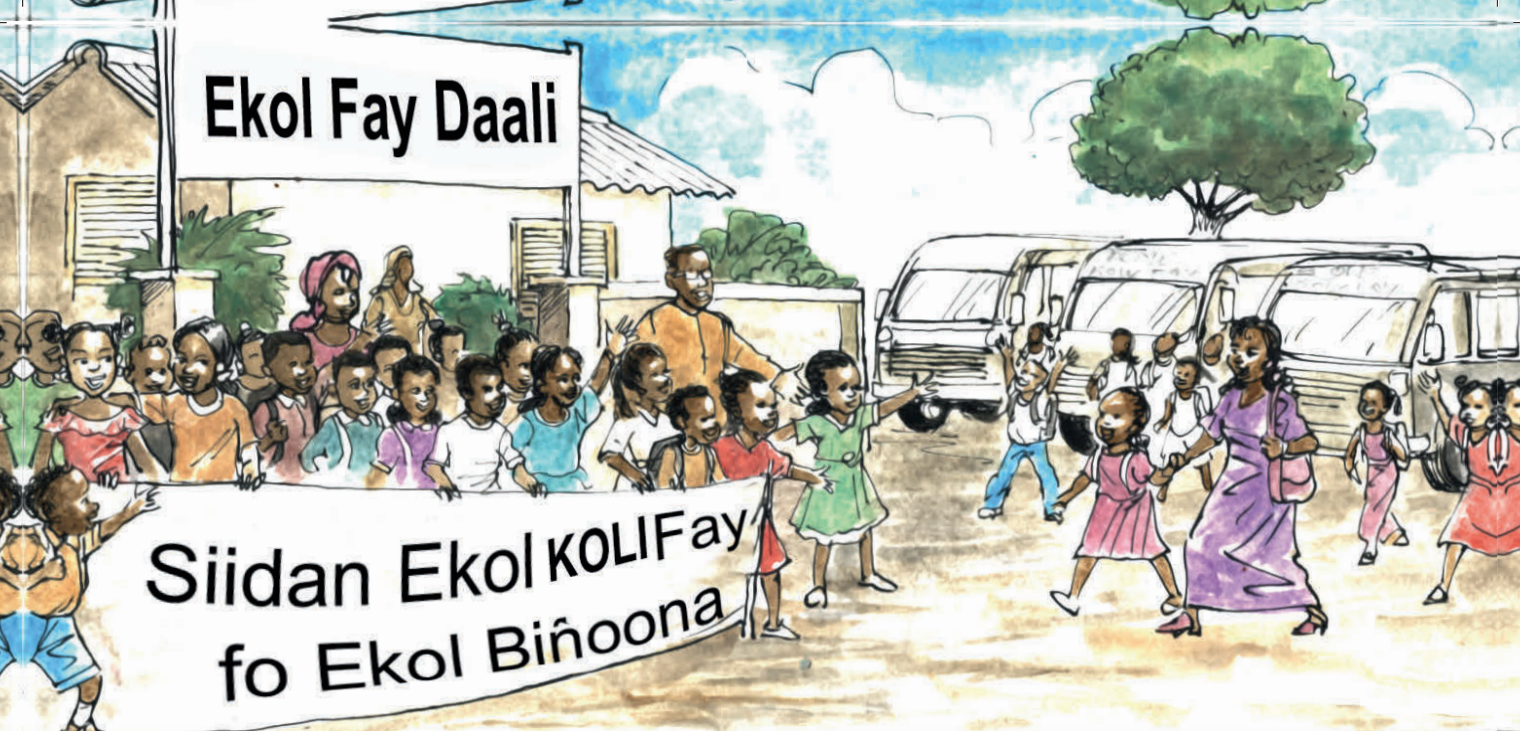
Laamit 3 : Oxaa naa foftaa cerum nam a fiyaa ?

Laamit 4 : Xar taxu xa caac' axe a mboftaa cer den?

Um yutangaa, um muuk o deg ole falakna no saar ole, sut o ñuxur ole hupna no we njegna solo.

Bind o saar

Um bind na kaye'es o saar xa ñuxur xa nahak a cofu, fi' a den maa warna. Xa ñuxur axeene, um jangtoox teen ne qicir ne a fagitna.

Cangel 18

Siidand ekol

Mari fa Badu, no maat ne ekol a mbogu : A mboga no we na ñaay'aa a siidand ale ekol den fa ekol Koli Fay Biñoona : Neene, da feetik a Madam Kan ndax ta baat a den yiif. Ta lay a den da ndeef kebil kene :

- Yegin xa elew axe fop ee kaa nu mbug o **siidand** ekol fee.
- Yegnin we ndimna xa elew axe, fo mbind ne na yetooxaa a ñaaciin ekol fee.
- Layaa jaajangin we da ßaat a nuun a yiif.
- Teet ekol faa nandna nen oxe i mbugna siidandtel.
- Jalit enternet ndax ta wid ekol fee a jarangaan.
- Waaf waa ndamitna nuun too yoon fo we na yetooxaa a ñaaciin ekol fee
- Fexey o hiid oluu refna xaaliis faa waagna ñaay'in ke **daapeena**.
- Nu lay we nu siidandteel ke nu cungtaa den.
- Jiriiñoor apaax enternet mbaat xa leetar a kaayiit ndax nu mbaag o lay fa den.
- Nu mbexey feetik siidandoor nuun.
- Mbindraa fa den, mbaxtaanaa fa den no ke nu nanoorna.
- Nu mbaxtaanaa na adna fo cosaan, na cang, no ßasil, no wareef ke.
- Nu mbokat ke nu mbarna mbi' fop, too ngeenin xulanq faa topatooxuuna
- Teetaa apaax ndax tiye xe ñaay'aa apaax.
- Fexeyaa kili boo oleng tayilkee.

A cang a ɓodaxu

1. Um jang a felem qarbeen-fik fa ɓetak ake moyɓa ngaraa.

Sanu	nanan	yeg	ret	too
oleng	gar	jeg	ndigil	ndolook
y'iy'	ngentand	mbind	Aysatu	oxuu
ɓislooxin	liise	njeg	faay	ɓetkandeer
tew	fadand	tegin	fañ	damkan
gimna	ɗeetiid	nuun	fexin	mosiim

2. Um jang o saar ole amaak a caɗ a fak, ta xool / ta ɓodax.

3. Um halangaa, bugaam o joytel boo jangatinin.

A tekit tekit xa felem

Um jang a felem ake fa a tekit den.

- **siidand** : ten refu nqaariitir ndeer ekol fik.
- **ɗaapeena** : ten refu ke ɗameena too a helel o fi.

'Bek ɗelem le no ñuxur o leng

Um yipafoox o ñuxur ole na kaye'es soo fadandin fo ɗelem laa jofna.

Aqatax :

1. Semu fa Ami kaa _____ a qoox den a yoonaa.
2. Wiin we a mbiya ke _____ fop na saate.
3. Ekol fik kaa a _____ a qoox den.
4. _____ xa caaɗ sax a faaxa lool na den.

- ɗaapeena
- waagee
- siidand
- rabdinoox

Cegu xoox / Cegée xoox

Um jang xa ñuxur axe too yipafoox axe njegna xoox na kaye'es.

1. Ke ñaapeena fop a ware o fi ndax ekol fee a jof apaam.
2. Siidand o kiin fo o kiin kaa taxaa da ñoxoraa.
3. Siidand caate a naa joofoorandaa wiin.
4. Ke ñaapeena a faaxa, a moofa ekol fee.
5. Siidand wiin a naa jiriiña mayu.
6. Paax ke ñaapeena na ekol fee a maafaan.

Nanel xa ñuxur

Um yipafoox xa ñuxur axe, say a felem ake boo da njof.

1. Mari fa Badu kaa feetik a madam den.
2. Ekol fik kaa siidandeenaa ambara feetrikaa.
3. Naangyo' njeetaayaa no kaa jofna no mbaax fo cosaan.
4. Fat nu njiriiñoor enternet mbaa xa leetar.

Nanel o saar

**wiin we moyna mbeeñ no saar
ole, me tige a jegitna, ne ta garitna.**

Um jang o saar ole too doon laamit ke na kaye'es.

Laamit 1: Mari fa Badu na xar a mbogu?

Laamit 2: Xar naa waajaa jeg a ndeer ekol Mariyiin fa ekol Koli Fay ?

Laamit 3: Mam ekol Koli Fay a refu ?

Laamit 4: Xar xa leetar axe fa enternet a njiriiña no siidand ne ?

Um yutangaa, um muuk o ñeg ole falakna no saar ole, sut o ñuxur ole hupna no we njegna solo.

Bind o saar

Um bind na kaye'es o saar xa ñuxur xa nahak a cofu, fi' a den maa warna. Xa ñuxur axeene, um jangtoox teen ke ekol Mariyiin a mbindkaa no leetar ole da lulitka a Ekol Koli Fay.

Cangel 19

Ke warna o elew na ekol

Nu mbugangaa ekol nuun a xool, a roof, a fiix a jeg jam, kene nu mbaru mbi' :

- Nu mbi' ekol fee nen nen mbind nuun.
- Nu sos maat naa naa topatooxaa kuu naa faaxandaa a tef nuun na ekol fee.
- Nu yoon nqoolandan kom nuu refna.
- Eetit a qool ale kam kalaas nuun.
- Nu ngeenin kebil ke nu ndeefkaa, too oxuu refna a reefan.
- Nu mbind kebil ke na tablo laa refna no maax ole, nu nga'an.
- Jimb fuloor apaam kalaas ke fo no **maax** ole.
- Jimb taxar muu nu mbugna yook ndax xa elew axe ndefkee no njeec.
- **Njap̄atiraa** na roose fa topatax apaax taxar ke fo fuloor ke na ekol fee.

Nu ƣaat teen :

- Ngay apaax xa robine xe fo kas ke ndefna na ekol fee.
- Fexey boo oleng yaqkee foofi na ekol fee.
- Gay calir ke ekol fee, fañ o yaq a den.
- Nu ndimle'ir no kuu nu mbiyaa.
- Fexey boo kalaas ke fop a mbogaa no qicir a qendand ale.
- Nu njookaa a njal o nqool onquu refna we mbaagna na topatax ale na ekol fee.

A cang a ɓodaxu

1. Um jang a felem qarbeen-fik fa ɓetak ake moyɗa ngaraa.

dolook	saar	cofu	Njaate	mbelu
calel	ga'	yaqit	Maad	mbeel
posteeɗ	faap	kirand	mbadna	coox
cang	yaqoox	paal	paam	Biram
paangit	foog	wakaas	ñaam	leng
laltun	tolax	soɓ	qic	ɗaasa

2. Um jang o saar ole amaaɓ a caɗ a fak, ta xool / ta ɓodax.

3. Um halangaa, bugaam o joytel boo jangatinin.

A tekit tekit xa felem

Um jang a felem ake fa a tekit den.

- **njaɓatiraa** : ten refu oxene xaye, oxaana ofeet.
- **maax** : ten refu me wiin a moofaa no mbind ne na ekol, a ndeer ekol fee.

'Bek delem le no ñuxur o leng

Um yipafoox o ñuxur ole na kaye'es soo fadandin fo delem laa jofna.

Aqatax :

1. Xa elew axe kaa _____ roose fee no taxar ke.

2. Meetar ke kaa moofaa no _____ ole no ekol ne.

- maak
- njabatiraa
- mbokatel

- huloox
- nomtel
- maax

Cegu xoox / Cegée xoox

Um jang xa ñuxur axe too yipafoox axe njegna xoox na kaye'es.

1. Xa elew axe kaa njaɓatiraa saak ne.
2. O maax ole no ekol ne a jega taxar.
3. Rew we kaa njaɓatiraa a ɗeew.
4. O maax ole kaa xool taa roɗig.
5. Rew we kaa njaɓatiraa njaw a njawandooraa.
6. Ami oxe ɗasaa no maax ole.

Nanel xa ñuxur

Um yipafoox pind ke na kaye'es, jagandatin a den boo jeg falay fa njofu.

Oleng waree yaq	we moyna njal
A faapa	ndimle'ir
Kaa da njegtiraa	foofi
Kaa da mbar o	kebil
Xan da kañ	calel

Nanel o saar

**wiin we moyna mbeeñ no saar
ole, me tige a jegitna, ne ta garitna.**

Um jang o saar ole soo doon laamit ke na kaye'es.

Laamit 1: Aniin na njalitkaa kebil ke na ekol fee?

Laamit 2 : Nam a mbaru njalit boo fop a mbog?

Laamit 3 : Xar a mbaru mbi' boo ekol fee a xool taa mos?

Laamit 4 : An bindu kebil ke na ekol fee?

Um yutangaa um muuk o ɗeg o falakaand ole no saar ole

Bind o saar

Um bind na kaye'es o saar xa ñuxur xa nahak xa cofu, fi' a den maa warna. Xa ñuxur axeene, um lay kebil ke moyna mbefar o mbiyel teen, fo ke taxuuna.

Cangel 20

Laxadoox boo xool

A cir a teɓ a yoq ake a ngiy'la wiin we. Keene taxu Muse'in a xooy a Muse Maane fee na jaalaa na Sarwiis Diseen. Kaa bug ta lay a 'in ke na mucilkaa 'in na cir akeene. Muse'in a xay'in ta simnir fa xa elew axe. Neene, Muse Maane a laya 'in ee : « Ngeñne widna 'in, foofi le xoolna mbaat le xooleerna, no daaf le mbaat no lanq ke, fop a njega xa tim **jangaru** axaa a ngid a waageerna ga'. Xa tim jangaru axeene na cooxtaa a cir. » Ke na mucilkaa nuun na cir akeene refu :

- Nu laxadooxaa boo nqool qac jaf luu nu ñaamaa.
- Nu laxadooxaa fo foofi laa xoolna qac.
- Fat foofi le nu laxadtaa o paxañ ole a xool.
- Nuun fop nu mbañ o **laxadooraa** na foofi fo leng ole.
- Nu yipaa omo na foofi le nu laxadooraa.
- Nu mbaagangaan, nu laxadooraa saafu.

Yaa i cutna na jeetaay fee, muse'in a gidim a Muse Maane no kebil cegu solo ke ta layna. Ta yegnin ee xan a geenoox teen boo xa elew axe a mbiyan.

A cang a ɓodaxu

1. Um jang a felem qarbeen-fik fa ɓetak ake moy'na ngaraa.

fak	xoox	bugaam	apaam	lakas
ɗelem	mbet	mi'	meeɓ	ɓek
felem	nene	xobdaa	yipafoox	mbaalik
baxalik	caf	jofna	bind	kay'es
joytel	qoox	ñuxur	mbind	faak
Sanu	felem	dama	halangaa	ref

2. Um jang o saar ole amaa a caf a fak, ta xool / ta ɓodax.

3. Um halangaa, bugaam o joytel boo jangatinin.

A tekit tekit xa felem

Um jang a felem ake fa a tekit den.

- **jangaru** : ten refu jir.
- **laxadoora** : ten refu fop a laxaɗoox na foofi fo leng.

'Bek ɗelem le no ñuxur o leng

Um yipafoox o ñuxur ole na kaye'es soo fadandin fo ɗelem laa jofna.

Aqatax :

1. Xa caaɗ axe mbaree _____ yaa ɗa mbugna ñaam.
2. _____ fee damna o qoye a ɗoma lool.
3. No caate kaa wiin we kaa _____ no qew ke.
4. Usmaan kaa waadnuwaa _____. O Ndakaaru.

- laxadoora
- coono
- jangaru

Cegu xoox / Cegee xoox

Um jang xa ñuxur axe too yipafoox axe njegna xoox na kaye'es.

1. Wiin we kaa laxadooraa saa ñaam.
2. Jangaru fa maak damu o tew oxe ta wod ceŋ.
3. Jangaru faaxee no njaac.
4. Laxadooraa na foofi kaa ataa a cir a mayu.
5. Wiin a mbugangaa moytoox a cir, a laxadwandooraa.
6. Ibu kaa jeg jangaru fagunfaak boo ndiik.

Nanel xa ñuxur

Um yipafoox pind ke na kaye'es, jagandatin a den boo jeg falay fa njofu.

1. jir	a. muc na cir
2. sarwiis diseen	b. dad mayu
3. laxadoox	c. a cir a yoq ake
4. dad	d. o rim jangaru
5. wiin	e. yetoox o xool

Nanel o saar

**wiin we moyna mbeeñ no saar
ole, me tige a jegitna, ne ta garitna.**

Um jang o saar ole too doon laamit ke na kaye'es.

Laamit 1 : An naa layaa kaa jofna no xool no saar ole ?

Laamit 2 : Ten mam a jaltaa ?

Laamit 3 : Mam xa tim jangaru ke a inooraa ?

Laamit 4 : Nam i mbaru laxadtaa xa pay'in ?

Um yutangaa, um muuk o deg ole falakna no saar ole, sut o ñuxur ole hupna no we njegna solo.

Bind o saar

Um bind na kaye'es o saar xa ñuxur xa nahak xa cofu, fi' a den maa warna. Xa ñuxur axeene, um lay teen ndax me genuuma a xoola ndax nam.

Cangel 21

Sañ-sañ no xaa rimeena no saax

Rend, woote a wara jegahin no saax le Senegaal. Ten taxu yaaga boondiik, xa rajo xe fa tele ke a laytan. Ceetaay a njegandel muu refna. Xaye, Madam Kan kaa fosoox o jangin a Mariyiin Mengeyiin **sañ-sañ** no xaa rimeena no no saax. Kaa bug da and ee oxuu rimeena no saax, o refangaa o ndeb sax, pañtee koo jeg sañ-sañ, jeg **wareef**.

Kene a layu xa elew axe :

- Yegnityo ke refna no yiif nuun. Sañ-sañ nuun oo.
 - Layeenoo mbaa nu mbindin, ndaa ba nu tooñ teen oleng.
 - And yo apaax me sañ-sañ nuun a ropitna fo me ta dayna.
 - Nu mbaaga lalit ke fetarna nuun yaa ke nu ndooneena a feleerna nuun, too iitam felkee den yaa nu ndoonuuna den. Nu mbaaga sos mal ndaa ta doonel na fat.
 - Nu mbaaga sos mbaat ngeenin pokatax ne nu mbugitna, ndeefnin na fat.
 - Nu ñekit yiif apaax ee nu njegangaa xa kiid xarɓaxay fo beta-tadaq, nu mbara mbindoox no we mbarna woote.
 - Nu and apaax ee maat ne a wara jangin a nuun boo yaa nu njegka xa kiid xarɓaxay fo beta-fo leng a neew-neew.
 - Nu and ee nu njega san-san o yetooxel no wod fobaal nuun.
- Keene, a fat ci'un o ndebandoong onquu refna.

A cang a ɓodaxu

1. Um jang a felem qarbeen-fik fa ɓetak ake moyɓa ngaraa.

ndam	lay'aa	bal	ekip	fambe
mbelu	nga'aan	y'uf	njasnoor	rokna
mbuudik'a	mbarna	kanj	suur	tige
gool	layoogu	jasnoor	yeegee	bet
ndok	ndopna	seqna	tadkandeer	garna
moy'u	ɗik	mbutbalna	inoox	fogee
magin	cooxatir	kiis	yoounum	qarbeen

2. Um jang o saar ole amaaƙ a caƙ a fak, ta xool / ta ɓodax.

3. Um halangaa, bugaam o joytel boo jangatinin.

A tekit tekit xa felem

Um jang a felem ake fa a tekit den.

- **sañ-sañ** : ten refu ke a fat a ci'oonga.
- **wareef** : ten refu ke waroona fi'aa.

'Bek ɗelem le no ñuxur o leng

Um yipafoox o ñuxur ole na kaye'es soo fadandin fo ɗelem laa jofna.

Aqatax :

1. Jegaam _____ o jang ekol boo fadand.
2. Xooland kalaas, no _____ o elew a fogu.
3. O andangee _____ of no saax, waagaa naxel.
4. Oxuu waasna _____ um, a fat a dal tookum.

-
- sañ-sañ
 - calel
 - wareef

Cegu xoox / Cegee xoox

Um jang xa ñuxur axe too yipafoox axe njegna xoox na kaye'es.

1. Muu soḡanoona, o xe luutooxa yaam a faax.
2. Ne marse fee a xumbitna kaa hup.
3. O faax den taxu boo oxuu deetikna den da teralong.
4. Ne ta jigditna kaa hup, o ga'angaan ee nguus.

Nanel xa ñuxur

Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es, jagand ndeepatir ne na felem ake.

1. xa - caac' - axe, - sañ-sañ - no - kiin, - no - saaxum, - kaa - njangneel.
2. o - yoonangee, - layeen mbaa, - no - tig, - o - bindin.
3. haq - den, - wiin - we, - cooxi.
4. maat - ne, - andyo - ee, - no - mboḡ - ne, - topatoox - a - cang - ale, - a - wara.

Nanel o saar

**wiin we moy'na mbeeñ no saar
ole, me tige a jegitna, ne ta garitna.**

Um jang o saar ole soo doon laamit ke na kaye'es.

Laamit 1: Xar o kiin a waru fi'yaa yiifum a gomna tig ?

Laamit 2 : Xar o kiin a waru fi'yaa ta jegna kaa feleeruuna ?

Laamit 3 : Mban o ndeḡ a waagaa woote ?

Laamit 4 : An waru topatoox a cang ale no mboḡ ne ?

Laamit 5 : Layi'in na kaye'of ke refna no saar ole.

Bind o saar

Um bind na kaye'es o saar xa ñuxur xarḡaxay xa cofu, fi' a den maa warna. Xa ñuxur axeene, um lay teen ne o kiin a warna fi' baa jiriiñoor sañ-sañum.

Cangel 22

Jam

Boo bugoona ñoow na jam, koo war o fi' ke waroonga a ndeerof fo gentandof.
Koo war o :

- Gay **ngentand** mbaax na kooñ ale.
- Niiw gentand we too ci' a den maa da ñootnoorna.
- Jeg fayar fa tegin fo gentand we.
- Niiw maak we too nanan a den.
- Niiw iit xa tebandoon axe fo we neewna doole.
- Niiw fop na falay fa a pi' too fañ o wen.
- **Maslaa'aa** too retaa garaa fa den.
- Damraa fo gentand we.
- Wetoox no wiin we boo da sadong.
- Jaban wiin we ke da ngimna too jaɓ me da mbogna, ta ref na polotik, no mbaax, fo kendum (fkd).
- Fañ o ɓax leel no mbed onqe too fañ o roɗgand a carin jaambuurr.
- Gayaa halal no maad fo ke nu mbogna.
- Nu mbogaa no calel ke na karce fee no kaa jofna na cir ake, na cit fo'oy, fo kendum (fkd)
- Dimle'aa xa teɓ axe na cang ale.
- Fog no kermes ke, tiyaatar ke fo nandu neen kam karce fee.
- Jeg sutura, waag o muñ, too waasanaa wiin.

A cang a ɓodaxu

1. Um jang a felem qarbeen-fik fa ɓetak ake moyɗa ngaraa.

tekit	joytel	faamra	ɓoow	A soox
faamir	boo	lalaxama	laalel	njimbteel
maafee	njom	cinj	wareef	felem
kendum	retaam	mbaamru	qoox	fambe
ndam	jaɓee	soom	tige	wakaas
fak	kendum	feg	Jaɓan	xobdaa
cat	simnaa	fat	mosiim	njeg

2. Um jang o saar ole amaak a caɗ a fak, ta xool / ta ɓodax.

3. Um halangaa, bugaam o joytel boo jangatinin.

A tekit tekit xa felem

Um jang a felem ake fa a tekit den.

- **maslaa'aa** : ten refu mosandaa a ndeerof fo wiin we.
- **ngentand** : ten refu wiin we ngenna fa wo na kooñ ale.

'Bek ɗelem le no ñuxur o leng

Um yipafoox o ñuxur ole na kaye'es soo fadandin fo ɗelem laa jofna.

Aqatax :

1. Sanu a juga a topatax no _____ lool.
2. _____ fo gentandof kaa rimaa jam.
3. _____ waree mayaa pariy'.
4. O bugangaa jam, fat o _____ fa gentandof.

-
- ngentand
 - maslaa'aa
 - jofoorel

Cegu xoox / Cegee xoox

Um jang xa ñuxur axe too yipafoox axe njegna xoox na kaye'es.

1. O niiwin taxu kuu ta layaxama um daknin o ten.
2. Deetikatinum yaam naangiraam o deetiidaa.
3. Kaa ta niiw we ndimuuna boo fop a andin.
4. Boo o ñoow'in no ngel ne felaa, fat i mbex feetrikaa.

Nanel xa ñuxur

Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es, jagand ndeepatir ne na felem ake.

1. we - fogtoona, - niiw, - Waraa, - a - kooñ.
2. O - jegangee, - o - bindin, - layeen, - naa - feloonga, - mbaa,.
3. a - mbara - We, - feetrikaa - mbogna - a - kooñ.
4. o - ßaxaa - leel, - nu - mbootoox, - no - mbed - onqe, - Fat.

Nanel o saar

**wiin we moyna mbeeñ no saar
ole, me tige a jegitna, ne ta garitna.**

Um jang o saar ole too doon laamit ke na kaye'es.

Laamit 1 : Oxe bugna jeg jam, na an a waru jagand yar fa tegiin ?

Laamit 2 : Oxe bugna jam, xar a yaakaaru baa wetanaa wiin we tagdum ?

Laamit 3 : Xar naa laltaa ee o jeg yirmaande a foga no kebil ke ?

Laamit 4 : Xar waago dam no kebil ke ndefna na mosand ngentand ?

Muuki o saar ole na kayes na xa ñuxur xa tadaq mbaa xa nahaq.

Bind o saar

Um bind na kaye'es o saar xa ñuxur xarɓaxay xa cofu, fi' a den maa warna. Xa ñuxur axeene, um lalit teen, heblit teen, andin teen ne o kiin a warna fi' baa ref na jam fo gentand a kooñum.

Cangel 23

Topatoox yaal a yiif a peleer

Na karce'in, a jega o ndoog o mosu, fop a mbugin. Ndaa wodee. Mboɓ ne kaa tooñan, a nqooyan Diiboo Nogoy, Jigid a Qoos. Kom leng, i moof na carin ale no ekol fee, Diiboo Nogoy a naang **pul**. Mboɓ ne, wene a cuf, wene a mbuuqaa, wene a tooñan. Diiboo Nogoy a fuux, a debaa den a kac. Dirikteer fee fo meetar ke a mbexey boo ta sutoox. Ye i ndokna kalaas, madam 'in a fuux lool yaam ke mboɓ ne a tooñoogna Diiboo Nogoy. Ta soqaa 'in, a lay ee : we a yiif den a mbeleerna wiin oo nen a nuun. Kaa da njeg **jir yiif** soom.

- Fat nu niiw a den ;
- Nu njaɓ ee nandeeyo fa nuun too nu ndamit a den neene ;
- Nu yetooxa den ;
- Nu mbañ o nqoytaa den a kon a tooñir ;
- Nu mbañ o tooña den, ndebaa den a kac ;
- Nu ciyaa den a ñaam fo toki, nu mbaagangaan ;
- Boo nu layaa fa den, nu teey, nan-giloox a den apaax fo fayda ;
- Nu ndef fa den nen wiin too mbañ o ndoon aden xa tebandoon mbaa dof ;
- Nu mbaagangaan, nu ndamit a den no calel den.

We a yiif den a mbeleerna kaa njir soom. Kaa mbar o ɓisel opitaal, a mbaadnel nen we njegna a cir a lakas. Kaa mbar o niiwel, a lalel o niiw.

A cang a ɓodaxu

1. Um jang a felem qarbeen-fik fa ɓetak ake moyɓa ngaraa.

felem	dolook	fak	nqaariitir	layoogu
pefesaxam	deetik	fat	maaj	njomi
jaɓee	njeg	ñaam	nqoxoor	faapum
suqi	kooñ	tadkandeer	xoolna	taanum
Paabaan	Mari	foto'ook	jasnoor	njaate
xarbaxay	yipafoox	jega	cooxatir	ñuxur
yufginook	coono	betuu-tadik	xew	lalaxama

2. Um jang o saar ole amaak a caf a fak, ta xool / ta ɓodax.

3. Um halangaa, bugaam o joytel boo jangatinin.

A tekit tekit xa felem

Um jang a felem ake fa a tekit den.

pul : ten refu ta wat o joor, a sutooxiid.

jir yiif : ten refu jir no xaa doɓna.

'Bek delem le no ñuxur o leng

Um yipafoox o ñuxur ole na kaye'es soo fadandin fo delem laa jofna.

Aqatax :

1. _____ waree tax boo wiin we a njalang
2. A pom ale a naang _____ a sutoox
3. O koor oxe wodee, kaa jeg _____ .
4. Kaa um naang _____ rek, da ndekraam.

- pul
- Jir yiif
- Nanoor

Cegu xoox / Cegee xoox

Um jang xa ñuxur axe too yipafoox axe njegna xoox na kaye'es.

1. Ke ta fexoonga taxu ta hibanong a tagdum.
2. Fexaam kelfa'of fee.
3. O fexong soom taxu ta wiɗaɗilwaa rek.
4. Muu soŋoona o yaal jiko fa mbaax o bugin.

Nanel xa ñuxur

Um yipafoox o ñuxur ole na kay'es. Laamit nuu refna teen, um jil a toon ale jagna fo ten, bindin na kaye'es.

1. Gon le mboŋ ne ne'itna o bodeer oxe :
a) gon o fexel oo. b) gon fñel. c) gon ñaawle.
2. Sen Magat o toog o ...
a) o taŋu oo. b) o cegu cer oo c) njool oo.
3. We njegna jir yiif feleer a mbara
a) ñaawle'eel. b) cooxeel cer. c) ɗufeel.

Nanel o saar

**wiin we moyna mbeeñ no saar
ole, me tige a jegitna, ne ta garitna.**

Um jang o saar ole soo doon laamit ke na kaye'es.

Laamit 1: Xar damu a Diib Nogooy ?

Laamit 2 : Xar taxu oleng waree jal oxaa xarna ?

Laamit 3 : Nam oxaa yoneerna fo yiifum a waagge seqit ?

Um yutangaa, um muuk o ɗeg ole falakna no saar ole, sut o ñuxur ole hupna no we njegna solo.

Bind o saar

Um bind na kaye'es o saar xa ñuxur xarɓaxay xa cofu, fi' a den maa warna. Xa ñuxur axeene, um lalit teen ne warna geenorel oxaa xarna.

Cangel 24

Yegnit ke

Saax le a maya lool qulanq yegnitir. A surnaal ake, a tele ke, a rajo ke fo xa bonq web axe kaa ngen no qicraa. Oluu refna teen koo bug o adoox na kid wiin we. Keene taxu in we na njiriiñooraa den, I mbar o ðekit yiif kene :

- Jaf luu i njangaa a **surnaal**, mbaa i nan-gilooxaa o rajo, mbaa i mbuudaa a tele, mbaa i ndok kam xulanq yegnitir leng, fat i and ee ke ðelna den, ten refu da qic a 'in na den. No qicir maak a ndefu.
- Boo i ndokaa no tig, fat ta woor a'in ee yegnit ke da cooxna 'in a nqoola.
- Ba nu ndayaa no yegnitir leng soom.
- Fat i nqooland yegnit ken a surnaal a mayu, mbuud a tele mayu, nan-giloox a rajo mayu, ndok no qulanq mayu. Keene a waaga tax i ndaaw yegnit qoolu.
- Ba fañ o fuudaa jeetaay cegu solo ke naa citaa o and na tele ke.
- Fat o **baalaa** ke rajo ke fa tele ke a nqottaa no wiin we, ta ref no laamit mbaa no gewu.

Yegnitir ke a maya no sax le too mbogee. A mbaaga njegtel yegnit no kuu I mbugna. A mboga no ke naa yaraa o kiin.

A cang a ɓodaxu

1. Um jang a felem qarbeen-fik fa ɓetak ake moyɓa ngaraa.

noonoong	kooñ	mbaagangaan	njimbteel	laalel
tane	siiwand	maaj	sañ-sañ	nqaariitir
jasnoor	ñeeñek	Mokid	coono	rokna
njomi	ɓaalaa	inoox	jir yiif	mboftoorand
suqi	pul	fadand	yirmaande	o mbet
heɓand	mberaand	tebandoong	yufginook	mikorob
a soox	ɗiyanq	lalgandin	soom	Diiboo

2. Um jang o saar ole amaaɓ a caɓ a fak, ta xool / ta ɓodax.

3. Um halangaa, bugaam o joytel boo jangatinin.

A tekit tekit xa felem

Um jang a felem ake fa a tekit den.

a surnaal : ten refu a kaayit ake yegnit ke a mbindeel ;

ɓaalaa : ten refu o ɗeetaa apaax boo and ndigil ne.

‘Bek ɗelem le no ñuxur o leng

Um yipafoox o ñuxur ole na kaye’es soo fadandin fo ɗelem laa jofna.

Aqatax :

1. _____ aleekee faak a sutoox’u.
2. Muse a laya ‘in ee o xe naang _____ yegnit neene.
3. Niirafuliim _____ ale xaye .
4. Kaa um _____ boo and ndax ndigil a layu.

- Siidandel
- a surnaal
- ɓaalaa

Cegu xoox / Cegee xoox

Um jang xa ñuxur axe too yipafoox axe njegna xoox na kaye'es.

1. O niiwin taxu kuu ta layaxama um fañ.
2. Fexaam kelfa'of fee lool.
3. Ke ta fexoonga taxu ta wiçaqilwang rek.
4. Kaa ta niiw we ndimuuna boo fop a andin.

Nanel xa ñuxur

Um yipafoox o ñuxur ole na kay'es. Laamit nuu refna teen, um jil a toon ale jagna fo ten, bindin na kaye'es.

1. Gon le mboḡ ne ne'itna oxe wodeerna ...
a) gon o fexel oo. b) gon o fañel. c) gon ñaawle.
2. Sen Magat o toog ...
a) o taḡu oo. b) o cegu cer oo. c) ciig oo.
3. We yiif den a feleerna ...
4. a) a mbara ñaawle'eel. b) a mbara cooxeel cer. c) a mbara cufeel.

Nanel o saar um lay ke ga'uuma no yiifes

Um jang o saar ole too doon laamit ke na kaye'es.

Laamit 1: Xar damu a Sen Magat ?

Laamit 2 : Xar taxu i mbaree ñaawle'aa we mbodeerna ?

Laamit 3 : Nam o xaa yiifum a feleerna a ware dimle'it ?

Um jang o saar ole too doon laamit ke na kaye'es.

Bind o saar

Um bind na kaye'es o saar xa ñuxur xarḡaxay xa cofu, fi' a den maa warna. Xa ñuxur axeene, um lalit teen ne we mbodeerna a mbare ngeenoor nasaate fee.

Cangel 25

Nam paaxeer ke enternet a fegoortee

Enternet kaa **siw** a wid adna fop. Fop na njiriiñoortan. O xe no biro, na xa caland axe no ped fo no pind ke. A naa cooxtaa yeglit paax ndaa iit a waaga yaq mayu. Keene taxu um doxnang kene.

- Teyluwi no ke o ga'aa, ke o nanaa, fo ke o jangaa na enternet.
- Waagi a feetlax, fañ o mo'andel fo yeglit kaa na yaqaa, fo **samandaal** qedu ken a laltee.
- Ba yen no pog ke ta ðaapanang wiin waane'u a ndefu a ñaay'nan.
- Fi'i o ndang no ke beka, mayu a mbaagaan o ndaaw.
- Ba bek kam enternet kaa na lora o kiin.
- Moytooxi iit fop kuu o layaa mbaat o bindan na enternet.

Enternet a ñofa lool no yetin yeglit no ngap onqe ta soxla'eena. A faaxkooga lool a soɸ'angaa yegnit paax soom tax'u ta inu. Ndaa ke i nga'aa ta diidlandaa fop: refu paaxeer ke ta laltaa fo yegnit tefee ndigil ke ta cooxtaa. Keene taxu i mbaar o teey apaax ne i ndimle'oora qereñ qas keene.

A cang a ɓodaxu

1. Um jang a felem qarbeen-fik fa ɓetak ake moyɓa ngaraa.

laalel	o mbet	pul	suqi	pefesaxam
baalaa	tane	siiwand	heɓand	kooñ
mokid	yirmaande	njomi	boow	lalgandin
yufginook	Paabaan	maaj	Jir yiif	fadand
njimbteel	noonoong	a soox	jasnoor	coono
ngoxoor	ɗiyang	ñeeñek	wareef	mberaand
sañ-sañ	mboftooraand	mikorob	enternet	nqaariitir

2. Um jang o saar ole amaaƙ a caƙ a fak, ta xool / ta ɓodax.

3. Um halangaa, bugaam o joytel boo jangatinin.

A tekit tekit xa felem

Um jang a felem ake fa a tekit den.

- **siiw** : ten refu fop andon.
- **samandaal** : ten refu laltir.

Ɓek ɗelem le no ñuxur o leng

Um yipafoox o ñuxur ole na kaye'es soo fadandin fo ɗelem laa jofna.

Aqatax :

1. Kaa ta _____ lool, fop andun.
2. Lalaanum _____ boo ta waag.
3. Yusu Nduur moyɓu _____ naa sate fee.
4. _____ne cooxanuuma doyiran.

-
- samandaal
 - siiw
 - ndigil

Cegu xoox / Cegee xoox

Um jang xa ñuxur axe too yipafoox axe njegna xoox na kaye'es.

1. Calelum moyfu mbaax yaam kaa ta waane.
2. Ten ñaapanaxam mbog yaam a bugaam soom.
3. O xereñ jelkee kuu jaloona rek faaxkee.
4. Mbog refee kaa yoobeen moytoox.

Nanel xa ñuxur

Um yipafoox xa ñuxur axe na kaye'es, jagand ndeepatir ne na felem ake.

1. Enternet, - na - adna - fee, - muu - refna, - o - xe.
2. Enternet, - ndefu - na, - yegnel - mayu, - Qeet.
3. naa - mo'andaa, - yegnel, - Wootwi, - ke.
4. ke - o - rokna, - Teeyi, - na - enternet, - No.

Nanel o saar

**wiin we moyna mbeñ no saar
ole, me tige a jegitna, ne ta garitna.**

Um jang o saar ole soo doon laamit ke na kaye'es.

Laamit 1 : Nam wiin we naa ñaaynaa enternet a nandu ?

Laamit 2 : Xar taxu o kiin a war o moytoox a enternet ?

Laamit 3 : Xar naa laltaa no saar ole ee enternet a diidlanda wiin we ?

Laamit 4 : Xar waago dam no kebil ke njofna na yetoox wiin na enternet ?

Muuki o saar ole na kaye'of na xa ñuxur xa tadaq mbaa xa nahaq.

Bind o saar

Um bind na kaye'es o saar xa ñuxur xarɓaxay xa cofu, fi' a den maa warna. Xa ñuxur axeene, um lalit teen, jangnit teen ne o kiin a waagna fi' baa muc na enternet